

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Filip Jirouš

Obsazení Nankingu Japonskou císařskou armádou 1937-1938

The Occupation of Nanking by the Japanese Imperial Army 1937-1938

Praha, 2015

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klimeš Ph.D.

Poděkování

Za pomoc při výběru tématu, cenné rady, trpělivost a optimismus bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Ondřejovi Klimešovi Ph.D. Dále panu Lu Dongovi 鹿东 za pomoc při získávání čínských publikací, panu Ivu Šebkovi za konstruktivní připomínky a slečně Kateřině Bazikové za pomoc se shodou podmětu s přísudkem a aktuálním členěním větným.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výlučně s použitím citovaných pramenů a sekundární literatury.

V Praze 10. srpna 2015

Filip Jirouš

Abstrakt

Tato práce se zabývá japonskou okupací hlavního města Čínské republiky Nankingu z roku 1937 a především Nankingským masakrem. Práce zahrnuje zpracování vývoje čínsko-japonských vztahů předcházející Druhé čínsko-japonské válce 1937-1945 a různých interpretací tohoto konfliktu, se zaměřením právě na Nankingskou epizodu. Autor pracuje s literaturou v češtině, čínštině a angličtině a jeho hlavním zdrojem je deník Johna Rabeho, německého občana a očitého svědka Nankingského masakru. Po úvodu do historického kontextu autor rozebírá průběh událostí v Nankingu v letech 1937-1938, činnost Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu a nakonec se věnuje možným příčinám této temné části asijských dějin.

Klíčová slova: Čínsko-japonská válka, Nanking, Nankingský masakr, John Rabe, Nankingská bezpečnostní zóna.

This paper focuses on the Japanese occupation of the Republic of China's capital, Nanking, in year 1937, and especially on the Nanking Massacre. It contains a summary of the developments in Sino-Japanese relations prior to the Second Sino-Japanese War of 1937-1945 and of the various interpretations of this conflict's events, mainly focusing on the Nanking episode. The author uses literature in Czech, Chinese and English languages and his primary source is the diary of John Rabe, a German citizen who witnessed the Nanking Massacre. After the introduction of the historical context, the author describes the events in Nanking in years 1937-1938, the activities of the International Committee for the Nanking Safety Zone and finally analyzes possible causes of this dark part of Asian history.

Key words: Sino-Japanese War, Nanking, Nanking Massacre, John Rabe, Nanking Safety Zone.

Obsah

Poděkování.....	2
Abstrakt.....	4
Obsah	5
1. Úvod.....	6
1.1. Nankingský masakr v prostoru a čase.....	6
1.2. Hádání a bádání.....	7
1.3. Historický kontext a události předcházející Nankingskému masakru	10
1.3.1. Počátky čínsko-japonského konfliktu	10
1.3.2. Začátek Druhé čínsko-japonské války 1937-1945.....	12
1.3.3. Tažení na Nanking.....	15
1.4. Japonský imperialismus, fašismus a panasiatismus.....	17
1.4.1. Fašismus.....	17
1.4.2. Panasiatismus	17
1.4.3. Imperialismus ve světě a v Japonsku	19
2. Bomby nad Nankingem a Japonská císařská armáda v Nankingu.....	22
2.1. John Rabe.....	22
2.2. Japonské bomby nad Nankingem	23
2.3. Japonská císařská armáda v Nankingu a čínské bomby nad ním	27
2.4. Závěr a shrnutí	33
3. Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu	35
3.1. Proti všem	35
3.2. Závěr a shrnutí	40
4. Příčiny a důvody masakru.....	41
4.1. Interpretace Nankingského masakru v Číně a Japonsku.....	41
4.1.1. Interpretace masakru v Číně	41
4.1.2. Interpretace masakru v Japonsku	43
4.3. Hledání kořenů příčin.....	46
5. Závěr	48
6. Seznam literatury	49
6.1. Prameny	49
6.2. Sekundární literatura.....	49

1. Úvod

1.1. Nankingský masakr v prostoru a čase

Od obsazení hlavního města tehdejší Čínské republiky, Nankingu (čín. Nanjing 南京), vojskem Japonského císařství uběhlo již téměř 80 let. Přesto se mezi japonskou a čínskou stranou nedaří dosáhnout tak nutně potřebného konsenzu v otázce expanze Japonského císařství do Číny ve 30. a 40. letech minulého století. Jedním ze sporných témat je i Nankingský masakr (čín. *Nanjing datusha* 南京大屠杀, dále jen NM), termín běžně označující události, ke kterým došlo těsně před a po obsazení Nankingu. Neshody panují jak v počtech obětí, tak v rozsahu násilí, ale i v tom, zda k masakru či jiným zločinům ze strany japonských vojáků vůbec došlo. Osudovým se tomuto tématu stala vysoká míra politizace, která jej provází od momentu, kdy k masakru došlo. Během války byl používán jako nástroj pro získání podpory a sympatií v boji proti japonským invazním silám. Po ukončení třídního boje v Číně se pak toto téma v 70. a 80. letech znovu oživuje a i dnes je možné sledovat vášnivé debaty a nacionalistické výměny mezi Japonskem a ČLR. Nankingský masakr tak stále zůstává instrumentem politického boje, i proto je třeba více publikací snažících se o objektivní hodnocení a popis těchto událostí. Z toho důvodu, a jelikož téma není v češtině téměř vůbec zpracováno, jsem se rozhodl do této debaty přispět.

Cílem této práce je pokusit se tyto události nahlížet z objektivního hlediska, popsat zásadní události, ke kterým došlo v Nankingu v období od srpna 1937 do března 1938, a zhodnotit jakou roli v nich měla Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu (čín. *Nanjing anquan qu guoji weiyuan hui* 南京安全区国际委员会, dále jen Komise). Nakonec se pokusím zodpovědět, jaké jsou možné příčiny vedoucí k rozsáhlému masakru čínské civilní populace a válečných zajatců v Nankingu, když Šanghaj byla takového jednání víceméně ušetřena (Henriot, Yeh 2004: 4). Toho se pokusím dosáhnout kritickou analýzou pramenů a zasazením do kontextu pomocí sekundární literatury v češtině, angličtině a čínštině. S ohledem na to, že téma je především v Číně a Japonsku silně ovlivněné účelovostí historických prací, je třeba tyto texty, často plné propagandy a fabulací, číst s extrémní pozorností. Jelikož veškerá sekundární literatura v čínštině, kterou cituji, používá zjednodušené znaky, budu v práci používat výlučně tyto, ačkoliv jsem si vědom ahistoričnosti takového postupu.

V debatě o Nankingském masakru je možné najít různé definice toho, o jakou oblast a o jaké časové období se jedná. Minimalisté, jako kupříkladu Iris Chang, uvádí Nanking pouze jako město ohraničené zdmi (Chang 1997: 4-6). Maximalisté, jako například Yoshida Yutaka, pak hovoří o celé oblasti mezi Šanghají a Nankingem (Fujiwara 2007: 34). Kasahara Tokushi (2007: 57) a Fujiwara

Akira (2007: 34) ale navrhuje pracovat s Nankingským masakrem jako událostí, ke které došlo v Nankingském speciálním administrativním okrese (čín. *Nanjing tebie xingzheng qu* 南京特别行政區, dále jen NSAO). Ta zahrnovala kromě samotného opevněného města i přilehlé tehdy převážně rurální oblasti na úrovni okresů *xian* 县, jmenovitě Liuhe 六合, Jiangpu 江浦, Jiangning 江宁, Gaochun¹ 高淳 a Jurong² 句容, který je dnes součástí města Zhenjiang 镇江. Tato verze mi také přijde vhodnější. Nejenže z administrativního hlediska patřila k Nankingu i již zmíněná přilehlá oblast, ale velká část masakru probíhala právě mimo hradby města, od samotného rabování až po odvádění čínských vojáků a civilistů na popravy mimo dohled cizinců ve městě přebývajících.

Možností časového vymezení existuje snad ještě více. Chang například bez udání důvodu píše o šesti týdnech, tedy 13. prosince 1937 – konec ledna 1938 (1997: 35), Eastman o týdnech sedmi a Fujiwara Akira hovoří o období 1. prosince 1937 – 5. ledna 1938 (2007: 34). Podle Kasahary však NM začíná až 4. prosince, kdy vstupuje japonská Centrální čínská armáda (dále jen CČA) na území NSAO (2007: 57). Jelikož Fujiwara uvádí 1. prosinec jako datum vydání oficiálního rozkazu k postupnému pochodu na Nanking, budu se držet Kasaharovi verze, jelikož dle mého je důležitější skutečná přítomnost vojsk na místě činu (2007: 33). Kasahara dále uvádí jako datum konce masakru 28. březen 1938 (2007: 57). Otázkou času ukončení NM se v této práci ještě budu zabývat.

1.2. Hádání a bádání

Na téma čínsko-japonského konfliktu v minulém století existuje mnoho literatury, jak ale píše čínský historik s americkým vzděláním a vědeckou praxí Yang Daqing, téma se potýká s nedostatkem pramenů, především na čínské straně (Yang 2011: 628). V případě obsazení Nankingu jsou nejkvalitnějšími prameny pro pochopení tehdejších událostí deníky a zprávy napsané Evropany a Američany, kteří ve městě zůstali. Nejdetailnějšími z nich jsou záznamy členů Komise, mezi nimiž systematickostí a objemem vynikají deníky německého podnikatele Johna Rabeho. Ty jsou v angličtině k dispozici například v knize *Good Man of Nanking: The Diaries of John Rabe* z roku 2000, kterou z německého originálu přeložil překladatel z němčiny John Edwin Woods. Tato

1 Kasahara chybně uvádí jméno tohoto okresu ve Wade-Gilesově transkripci jako Kaochun, mělo by to ale být Kaoch'un, dále se dopouští i dalších chyb v přepisu jako kupříkladu vynechávání pomlčky mezi slabikami jednoho slova (2007: 57).

2 Zde Kasahara dokonce patrně pod vlivem nekodifikovaných přepisů tehdy užívaných Evropany a Američany chybně uvádí Jurong jako Kuyung místo Chü-rong, jak by se do Wade-Gilesově transkripci jméno tohoto města mělo zapsat.

publikace kromě Rabeho záznamů obsahuje také výstřižky z novin, zprávy a svědectví jiných cizinců a korespondenci. Velmi užitečné jsou i telegramy německé diplomacie, které jsou v příloze knihy. Podobným pramenem je i *They Were in Nanjing: The Nanjing Massacre Witnessed by American and British Nationals*. Čínský politolog s americkým vzděláním Suping Lu v této knize z roku 2004 zkompiloval deníky a korespondenci jednotlivých Britů a Američanů, kteří byli svědky masakru.

První čínskou odbornou publikací na toto téma byl *Riben diguozhuyi zai nanjing de datusha* 日本帝国主义在南京的大屠杀 [Japonský imperialismus a Nankingský masakr], jehož autory byli čínští historici Gao Xingzu 高兴组, Wu Shimin 吴世民, Hu Yungong 胡允恭 a Cha Ruizhen 差瑞珍. Toto dílo vzniklo v roce 1962, ale publikováno bylo až v roce 1979, avšak pouze interně a ve 2000 výtiscích. Spíše než vzhled do událostí Nankingského masakru přináší tato kniha vzhled do stylu psaní čínských historiků té doby, kteří místo popisování historie bojovali touto knihou proti imperialismu. Dílem s mnohem větší odbornou hodnotou je pak *Qinhua rijun nanjing datusha shi guoji xueshu yantao hui lunwen ji* 侵华日军南京大屠杀史国际学术研讨会论文集 [Sbírka esejů Mezinárodní vědecké konference o historii Nankingského masakru spáchaného japonskou invazní armádou v Číně] z roku 1998. Jedná se o sborník odborných textů zabývajících se různými aspekty NM a jejich interpretací. Tyto eseje a články byly prezentovány na konferenci o Nankingském masakru v roce 1997. Sborník byl editován historikem Chen Anjim 陈安吉 a autoři jsou převážně čínští badatelé, do publikace však přispělo i několik jejich japonských kolegů. V roce 2010 byla vydána *Minguo shi lun cong* 民国史论丛 [Kolekce esejů o historii republikánské Číny]. Čínský historik zabývající se historií republikánské Číny a především Nankingským masakrem v ní detailně rozebírá socio-ekonomickou a vojenskou situaci Čankajškovy Číny, obranu Nankingu a NM jako takový. Dle mého zatím nejlepší publikace, která se NM zabývá (bohužel jen okrajově), je *Jiang Jieshi yu Xitele: Minguo shi qi Zhong De guan xi yan jiu* 蒋介石与希特勒：民国时期中德关系研究 [Čankajšek a Hitler: Zkoumání čínsko-německých vztahů v období republikánské Číny] z rukou odborníků na republikánskou Čínu Ma Zhentea 马振特 a Qi Rugaoa 戚如高 z roku 2012. Tato publikace se, zaměřuje především na čínsko-německé vztahy ve 20. až 40. letech minulého století. Ovšem vzhledem k úloze Johna Rabeho v NM se zabývají i jím.

V japonštině vzniklo na toto téma mnoho publikací, které se velmi liší v názorech na počty a průběh událostí, zkráceně se ale dá říct (toto zjednodušení činím z důvodu nedostatečné jazykové vybavenosti), že větší množství badatelů dnes uznává fakt, že k NM došlo, a téma zpracovávají vesměs objektivně a vědecky. Najdou se však stále i tací, kteří masakr popírají a manipulují s historickými fakty, jako například historici Shudo Higashinakano nebo Tanaka Masaaki.

V angličtině publikované práce, ať již Evropany, Američany, Japonci nebo Číňany, mívají obvykle větší míru objektivitu a jsou důvěryhodnější. Mezi největší odborníky na NM patří například již zmiňovaný Yang Daqing, jeho práce velmi dobře popisují vývoj historiografie NM. Dalším významným autorem je Bob Tadashi Wakabayashi, japonský historik zabývající se především intelektuální historií Japonska, jeho články zpracovávající japonské interpretace NM jsou velmi přínosné a detailní, sborník z roku 2008 *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*, který editoval a do něhož sám přispěl, je jedna z nejlepších publikací na NM. Jednotlivé články se věnují jak historickým faktům, tak jejich interpretaci v průběhu času. Sborníky shrnující historii Číny jako například *The Cambridge History of China* se o NM zmiňují jen velmi okrajově a heslovitě.

Další zásadní publikací je dílo americké novinářky čínského původu Iris Chang. Její publikace z roku 1997 *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War II* doslova šokovala svět. Než byla vydána tato kniha a Rabeho deníky, neexistovala v angličtině jediná monografie na téma NM, Chang tak upozornila na to, že svět na NM „zapomněl“. Jedná se ale o novinářskou, populárně naučnou publikaci, které chybí objektivita a nadhled. Chang se sice o historickou práci snažila, ale bohužel je kniha plná nepřesností, zjednodušení a dezinterpretací. Například když hovoří o počtech obětí, zmiňuje Fujiwarův odhad 200 000, ale už neuvádí (možná pouhá nepozornost), že ten pracuje s NSAO jako oblastí masakru, zatímco ona sama v díle mluví pouze o samotném městě. V této části pak také mluví o 600-700 tisících Číňanech ve městě v momentě dobytí, což také není pravda (zdroj sice neuvádí, ale patrně cituje Sun Zhaiweie). Nejzásadnější chybou je to, že používala práci amerického spisovatele Davida Bergaminiho. Ten v díle *Japan's Imperial Conspiracy* popisuje japonské spiknutí a až d'ábelské plánování celé Tichomořské války, kniha tak byla označena za nedůvěryhodnou, jelikož je plná fabulací a neověřených citací (Fogel 1998: 818-820). Chang s touto publikací nicméně pracuje jako s plnohodnotnou historickou prací. V konečném důsledku se pak především v Japonsku Chang setkala se silnou negativní reakcí.³

Práce českého historika Aleše Skřivana z roku 1984 *Cestou samurajů* je velmi detailní studií japonské socio-ekonomické a politické situace první poloviny 20. století. Bohužel ale také pracuje s Bergaminiho prací, a tak je nutné fakta, které Skřivan uvádí, důkladně ověřovat.

Celkově lze říci, že největší pokrok ve studiu tohoto tématu byl učiněn v posledních 20 letech, právě od publikace knihy Iris Chang, přesto je ale více publikací zabývajících se historiografií NM, než prací zabývajících se samotnými událostmi.

3 Pro více informací o nepřesnostech *Rape of Nanking* viz Fogel.

1.3. Historický kontext a události předcházející Nankingskému masakru

1.3.1. Počátky čínsko-japonského konfliktu

Konflikt mezi rychle se modernizujícím Japonskem a Čínou lze vystopovat již do První čínsko-japonské války z roku 1894-1895 (Fujiwara 2007: 29). Tato válka, byla svedena o Koreu, v níž Čína upevňovala od roku 1885 svou pozici prostřednictvím Yuan Shikaie 袁世凯.⁴ Když v roce 1894 požádala Korea čínskou armádu o pomoc při potlačení povstání, dorazila i japonská armáda požadující reformu Koreje. Po neúspěšných jednáních došlo 1. srpna 1894 k vyhlášení války mezi Japonskem a Čínou, krátce po němž byla čínská armáda rozdrvena u Pchjong-jangu a v Koreji vytvořena loutková vláda. Válka nicméně byla rozhodnuta na moři, kde japonské moderní námořnictvo porazilo 17. září zastaralou Beiyangskou flotilu (čín. *Beiyang haijun* 北洋海军). Konec války nastal v únoru 1895, když japonská armáda obsadila pevnost Weihai (*Weihai wei* 威海卫) v provincii Shandong 山东 a namířila děla proti zde kotvícím zbytkům Beiyangské flotily. Oficiálně byly boje ukončeny Šimonoseckou mírovou smlouvou, která je považována za nevýhodnou (čín. *bu pingdeng tiaoyue* 不平等条约). V ní se Čína kromě finančních reparací zavazuje také k předání Taiwanu 台湾, navíc byla Čína donucena otevřít obchodu několik svých měst a Japonci dostali práva na otevírání továren v Číně a investování do čínského průmyslu. Nicméně Číňané vinili z této prohry svou zkorumpovanou vládu a k projevům nenávisti proti Japoncům nedocházelo. Naopak, čínští intelektuálové začali ještě intenzivněji hledat inspiraci pro modernizaci svého státu právě v Japonsku (Hsu 1980: 101-108).

Nicméně k otevřeným sporům došlo až poté, co japonská vláda zaslala v roce 1915 Čínské republice Dvacet jedna požadavků, kterými chtělo Japonsko posílit svůj vliv v Číně (Fujiwara 2007: 29). V roce 1914 obsadila japonská armáda, jako člen Dohody, německé koncese v Shandongu, avšak během bojových operací zabrala čínskou část této provincii, ačkoliv byla Čína na počátku války neutrální. V roce 1915 pak japonská diplomacie zaslala Yuan Shikaiovi, tehdy již prezidentovi, seznam dvaceti jedna požadavků. Eto ale uvádí, že těmito požadavky Japonsko nic nezískalo, jelikož s naprostou většinou z nich již Čína formálně či neformálně souhlasila v předchozích ujednáních (1986: 92-100). Podle něj tak japonská diplomacie dosáhla Pyrrhova vítězství, jelikož se Yuanovi podařilo upozornit USA na neobratné japonské jednání připomínající imperialistické vyjednávání předchozího století (Ibid.). Po intervenci evropských mocností tak tento

⁴ Yuan Shikai (1859-1916), od roku 1885 do roku 1894 tzv. čínský občan Koreje, pozice v praxi znamenající gubernaturu, později velitel čínské Nové armády a první plnohodnotný prezident nově vytvořené Čínské republiky. Zemřel krátce poté, co se v roce 1916 prohlásil císařem.

incident skončil bojkotem japonského zboží a neúspěchem japonské diplomacie (Fujiwara 2007: 29). Japonsko si tedy proti sobě definitivně počtválo Čínu a USA, a definitivně začalo být vnímáno jako imperialistická země. Skutečný konflikt mezi Japonskem a Čínou tedy, podle mého, začal až touto událostí.

Ten pak pokračoval po skončení První světové války, které se sice Čínská republika účastnila na straně Dohody, ale přesto byly německé koncese v Shandongu na základě Versailleských dohod z roku 1919 přenechány Japonskému císařství. To vyvolalo negativní reakci mezi čínskou populací a vedlo ke studentskému protestu známému jako Hnutí 4. května (*Wusi yundong* 五四运动). Hnutí se z Pekingu rozšířilo i do ostatních koutů země a ke studentům se připojily všechny vrstvy společnosti včetně mnichů a čínské buržoazie. Podle Schwartze to byl především zdánlivě efektivní politický akt protestu proti imperialismu, v jehož důsledku začal být bolševismus a marxismus stále oblíbenější a o dva roky později byla založena Komunistická strana Číny (*Zhongguo gongchan dang* 中国共产党, dále jen KS Číny; 1983: 406-409, 427-433).

Protijaponské tendence pak už jen nabývaly na intenzitě. Mukdenský incident z 18. září 1931, tedy důstojníky Kwantungské armády⁵ zinscenovaný pumový atentát na vlak v Mandžusku, situaci ještě zhoršil. (Skřivan 1984: 15). Kwantungská armáda obsadila většinu Mandžuska, aby tak mohla lépe chránit japonský majetek před „čínskými záškodníky“, které z neexistujícího (odpálena byla část vlečky, nedošlo ani k žádnému zranění) atentátu vinila (Fujiwara 2007: 29). V březnu roku 1932 pak Mandžusko, do jehož čela Japonci dosazují loutkovou vládu, vyhláší nezávislost (Iriye 1986: 503). Tento konflikt tak odstartoval patnáct let trvající období japonské expanze v Číně (1931-1945), které je některými japonskými badateli ex-post nazýváno jako Patnáctiletá válka.⁶ Čankajšek (čín. Jiang Jieshi 蒋介石, 1887-1975), který v té době vládl většině Číny jako generalissimus Čínské republiky, ale o válku s Japonskem také neměl zájem, místo toho stále

5 Japonsky Kantōgun 關東軍, čínsky Guandong jun 关东军. Název byl odvozen od čínského termínu 關東/关东 označujícího území na východ od Shanhaiguanu 山海关, dnes části města Qinhuangdao 秦皇岛, kde byla za dynastie Ming část Dlouhé zdi, oddělující Čínu od Mandžuska, zjednodušeně tedy lze říci, že 关东 je jiné označení pro Mandžusko. Skupina japonských vojsk rozmístěných po rusko-japonské válce z let 1904-1905 v Mandžusku s centrem v Dalianu 大连, původně o síle 15 000 mužů (Skřivan 1984: 275). Její vysocí důstojníci se zasazovali o kompletní obsazení celého Mandžuska. Tito iniciovali Mukdenský incident a stáli i za vytvořením nezávislého mandžuského státu, tedy Mandžukua (čín. Manzhougou 满洲国). V letech 1938-1939 se Kwantungská armáda pokusila obsadit Mongolsko, což vedlo ke střetům se SSSR. V roce 1941 sice byla posílena, ale kvůli japonské expanzi do jihovýchodní Asie a směrem k Indii došlo k otevřené válce se SSSR až v roce 1945. 20. srpna 1945, tedy 12 dní od vyhlášení války Japonsku, Rudá armáda Kwantungskou armádu o síle cca 600 000 mužů zničila a donutila ke kapitulaci (Pečenka, Luňák a kol. 1999: 267-268).

6 Termín se objevuje v Japonsku v 50. letech v prostředí levicových intelektuálů (Hotta 2007: 3).

soustředil své síly na boj s KS Číny (Fujiwara 2007: 31). Obsazení Mandžuska bylo podle Fujiwary akcí mladých důstojníků Kwantungské armády, zatímco japonský premiér byl proti jakékoliv agresi (2007: 30). Bez ohledu na přání vlád obou států pokračují drobnější potyčky, například Šanghajský incident z roku 1932, v jehož důsledku byla Šanghaj po krátkém boji, končícím remízou, demilitarizována (Ibid.). K těmto srážkám došlo i přes to, že se japonská diplomacie v letech 1933-1937 snažila o obnovení čínsko-japonské kooperace (Iriye 1986: 509-518). Z této eskalace viní Iriye i západní mocnosti, které podle něj pro ukončení konfliktu neudělaly nic, ačkoliv mohly, a to i v případě incidentu z roku 1937 (1986: 499-519).

1.3.2. Začátek Druhé čínsko-japonské války 1937-1945

Podobný vývoj událostí a rychlé ukončení vojenských akcí, jako v případě Šanghajského incidentu, očekávalo japonské vrchní velení, císař a japonská vláda i po Incidentu u mostu Marca Pola ze 7. července 1937. Zde sice dochází k přesunu iniciativy z armád v poli na vládu premiéra Konoe Fumimara⁷ (1891-1945) a generální štáb, kteří 25. července příměří uzavřené 19. července (Fujiwara uvádí 11. červenec jako datum podpisu; 1986: 550) mezi japonskou a čínskou armádou u Pekingu (tehdy nazýván Beiping 北平, dnes v čínštině Beijing 北京) a vyslaly do Číny posily (Eastman 1986: 550), ale se skutečnou válkou nikdo nepočítal. Nejprve jednotky námořního letectva a tři pozemní divize z Koreje a Mandžuska a 27. července rozhodl císař o vyslání dalších 209 000 mužů a 54 000 koní, následujícího dne pak začala všeobecná ofenzíva, jejímž výsledkem byla okupace Beipingu a Tiencinu (čín. Tianjin 天津; Fujiwara 2007: 29-30). K rozšíření konfliktu po Incidentu u mostu Marca Pola došlo podle Reischauera a Craiga (2000: 249-250) ze čtyř důvodů:

1. Akce v rámci Patnáctileté války byly nutné k ochraně legitimních zájmů císaře.
2. Čína vnímala japonské zásahy jako nejnovější pokračování agrese ze strany imperialistických mocností, kterou její rostoucí nacionalismus už nehodlal dále tolerovat.
3. Mobilizace vojenských sil byla masivní kvůli snaze obou stran zajistit si lepší postavení

⁷ Kníže Konoe Fumimaro (1891-1945), trojnásobný japonský premiér, popraven jako válečný zločinec první kategorie.

při vyjednávání.

4. V Japonsku v boji o moc zvítězili „vojenští fanatici a šovinističtí byrokraté“.

V roce 1937 však byl japonskou generalitou i nadále vnímán jako jediný nepřítel na Dálném východě Sovětský svaz. V červnu 1937 dokonce japonská vláda přijala pětiletý plán výroby válečného materiálu, aby se vyrovnala sovětské vojenské převaze, jehož splnění vyžadovalo čas a mír, ne totální válku v Číně. Jako potenciální nebezpečí vnímalo Čínu pouze několik radikálních důstojníků Kwantungské armády a několik vojenských specialistů na Čínu (Reischauer, Craig 2000: 248-249). Nicméně k vyhlášení války podle Fujiwary (2007: 30-31) nedošlo ze tří důvodů:

1. Armáda i vláda byly přesvědčeni o tom, že jeden rozhodující úder konflikt ukončí.
2. Japonsko nemělo dostatečnou záminku pro válku, na základě jehož by dosáhlo dostatečné podpory doma.
3. V letech 1936-1937 začalo Japonsko se zbrojením závislém na importu strategických materiálů z USA, oficiální válečný stav by z hlediska mezinárodního práva obchod zkomplikoval.

I pod tíhou těchto argumentů se mi jako nevhodná jeví trvzení o tom, že „Japonský imperialismus již dávno spřádal zákeřné plány na invazi do Číny, bez úspěchu se snažil z Číny udělat čistě vlastní kolonii“⁸ a že „V druhé polovině roku 1937 vypukla v kapitalistickém světě nová ekonomická krize, aby japonský imperialismus utišil vnitrostátní třídní boj a vyhnul se přepadu světové krize, realizoval svoje zákeřné plány na obsazení celé Číny a vytvoření hegemonie v Asii, 7. července 1937 zaútočila japonská invazní armáda na čínskou posádku umístěnou u mostu Marca Pola nedaleko Beipingu“⁹ (Gao et al. 1979: 3). Podobně se vyjadřuje také Chang. Ta uvádí, že „V létě 1937 Japonsko konečně uspělo a vyprovokovalo skutečnou válku s Čínou“ (1999: 33). Plánovanost tohoto incidentu je s téměř absolutní jistotou vyloučena. Vždyť Eastman uvádí, že během něj bylo v severní Číně přítomno pouze 5-7 tisíc vojáků a počátečních bojů se účastnilo pouze 135 Japonců (1986: 550).

8 日本帝国主义早就有侵略中国的野心，妄想变中国为它独占的殖民地。

9 一九三七年下半年，资本主义世界爆发了新的经济危机，日本帝国主义为了缓和国内阶级矛盾，逃脱世界经济危机的袭击，实现其一举占领全中国并独霸亚洲的野心，一九三七年七月七日，日本侵略军向北平附近卢沟桥的中国驻军进攻。

Intenzita konfliktu se nadále stupňovala, 7. srpna Čankajšek oficiálně rozhodl o vedení totální války a o přesunutí hlavního bojiště ze severní Číny do Šanghaje (Eastman 1986: 551). Tam 9. srpna došlo k incidentu, kdy se důstojník japonského námořnictva a jeho podřízený pokusili proniknout na čínské vojenské letiště a při přestřelce s letištní stráží oba zahynuli (Skřivan 1984: 126). Čankajšek 11. srpna přemístil k Šanghaji svoje elitní divize, německými zbraněmi vybavené a německými poradci trénované a vedené, které 13. srpna zahájily útok na japonské pozice u města (Eastman 1986: 552). 15. srpna 1937 byl povolán do čela nově vytvořené Šanghajské expediční armády (čín. *Shanghai paiqian jun* 上海派遣军, dále jen ŠEA) generál Macui Iwane¹⁰ (1878-1948), který cestou ze slavnostního jmenování prohlásil, že pouze dobytím Nankingu mohou zlomit Čankajškovu moc (Skřivan 1984: 126). Skřivanova interpretace Macuiho role v konfliktu je ale zavádějící, jelikož stejně jako Chang vychází z Bergaminiho práce. Skřivan i Chang tak na základě Bergaminiho tvrzení v zásadě argumentují, že Macui byl již od začátku obětí beránkem, o excesech své armády nevěděl, nebo se je snažil omezovat, a za hlavní viníky označily prince Asaku Jasuhika (1887-1981) a velitele 16. divize ŠEA Nakadžimu Kesagóa (1881-1945; Skřivan 1984: 128; Chang 1997: 37). Nicméně Macui byl prokazatelně celou dobu jedním z iniciátorů pochodu na Nanking a obhájcem udělení pomyslného „rozhodujícího úderu“ (Fujiwara 2007: 32).

Rozkazy pro právě zformovanou ŠEA zněly jasně: „...[B]ránit císařovy poddané zničením nepřátelských jednotek v Šanghaji a okolí a okupací strategických bodů na sever [od Šanghaje]“ (Fujiwara 2007: 31). Narychlo zformované uskupení mělo sílu dvou divizí, o dva týdny později se přidala jednotka těžké artilérie, v září se přidaly tři a půl divize a v říjnu dorazila ještě jedna. Celkem tak ŠEA tvořilo sedm divizí. V říjnu byla navíc vytvořena 10. armáda pod velením generála Janagawy Heisukeho (1879-1945), která sestávala ze tří a půl divize. Úkolem této armády bylo opět zničení čínských vojsk v okolí Šanghaje a ochrana tamějších japonských občanů. Zdlouhavá bitva o Šanghaj ale jakékoliv plány na rychlé ukončení konfliktu a pokračování v přípravách na válku se Sověty překazila. Čankajšek totiž nasadil svoje elitní, německými poradci vycvičené a německými zbraněmi vybavené divize. K 8. listopadu bylo nahlášeno 9 115 mrtvých a 31 125 zraněných japonských vojáků (Ibid.). Avšak Eastman uvádí 40 000 mrtvých na straně Japonců a 260 000 na straně Číňanů (těch zde bylo cca 440 000; 1986: 552). Ačkoliv japonské velení s povoláním posílalo nepočítalo, došlo k němu opakovaně (Fujiwara 2007: 31). Teprve vylovení 10. armády v Hangzhouském zálivu (čín. Hangzhouwan 杭州湾) z 5. listopadu za obrannými pozicemi čínské

10 Generál Iwane Matsui(1878-1948), válečný veterán z konfliktů v Rusku a na Taiwanu, velitel Šanghajských expedičních sil, tedy hlavní velící důstojník kampaně Šanghaj-Nanking, v r. 1948 odsouzen Mezinárodním vojenským tribunálem pro Dálný východ k trestu oběšením za své zločiny v Nankingu. Jeho úlohu v těchto událostech budu ještě řešit v pozdějších kapitolách.

armády ukončilo tuto patovou situaci, ve které japonské síly utrpěly šokující ztráty. Ale i tehdy projevíli velitelé čínské armády duchapřítomnost a urychleně se stáhli, čímž se vyhnuli úplnému zničení, tudíž japonská armáda nemohla udělit onen rozhodující úder (Ibid.). Avšak jejich ústup byl natolik špatně organizovaný, že nedokázali zastavit a využít řadu betonových opevnění, tzv. čínskou Hindenburgovu linii, vybudovanou na železniční trati Šanghaj-Nanking u Wuxi 无锡 (Eastman 1986: 552).

Dne 7. listopadu byly ŠEA a 10. armáda sloučeny v Centrální čínskou armádu (CČA) pod vedením Macuiho a velení nad ŠEA přebral princ Asaka. CČA měla sílu 160-200 tis. mužů. Avšak CČA měla stále podobné rozkazy jako ty, které dostaly její ŠEA a 10. armáda: „Zničit nepřátelské síly v oblasti Šanghaje, zlomit jejich vůli bojovat, a tak ukončit tento konflikt“ (Fujiwara 2007: 32). Náčelník japonského generálního štábu vytyčil demarkační linii: „obecně na východ od Xuzhou-Jiaxingské 嘉兴 linie.“ (Ibid.) Tedy nějakých 100 kilometrů od Šanghaje a 200 od Nankingu, proto neměla CČA přiděleny žádné podpůrné a zásobovací jednotky. Jakmile se čínská armáda začala stahovat, CČA ignorovala své rozkazy a vydala se pronásledovat nepřítele na západ od demarkační linie. Po útěku čínských vojsk, začali japonští vojáci sdílet Macuiho ambice na dobytí hlavního města. Během jednoho měsíce tak japonská vojska překonala vzdálenost 300 km, čehož dosáhla pouze zrychleným pochodem, během nějž kvůli již zmíněné absenci zásobovacích a podpůrných jednotek se vojáci museli uchýlit k rabování, aby pochod vůbec přežili (Ibid.)

1.3.3. Tažení na Nanking

Dne 24. listopadu byla posunuta s ohledem na skutečný stav věcí nová demarkační linie, tentokrát od Wuxi 无锡 k Huzhou 湖州, CČA dostala rozkaz se před touto linií přeskupit, tento rozkaz ale ignorovala a pokračovala v postupu. Podle Fujiwary teprve až po vydání tohoto rozkazu začalo ústřední velení armády vůbec uvažovat o útoku na Nanking (Fujiwara 2007: 33). K 1. prosinci pak přišel rozkaz zaútočit na Nanking, ale postupovat se mělo mnohem pomaleji, než jaká byla realita pochodu japonských vojsk. Tento rozkaz například přikazoval zahájit operaci na obsazení Danyangu 丹阳 a Jurongu 句容¹¹ 5. prosince, Danyang už byl ale obsazen 2. prosince, tedy pět dní před plánovaným dokončením operace (Fujiwara 2007: 33).

Japonské jednotky se snažily v Nankingu využít geografie, čínskou armádu ve městě z obou břehů Dlouhé řeky (čín. Changjiang 长江) obklíčit a rozprášit. Čankajškovo trvání na obraně města tak hrálo Japoncům do karet, i přestože z hlavního města stahuje počínaje 16. listopadem velké množství válečné techniky a vojáků (Rabe 2000: 22). Celkem se operace na japonské straně

¹¹ Fujiwara, stejně jako Kasahara, také chybně uvádí Kuyung.

účastnilo 160 až 200 tis. vojáků a 17 lodí. Na čínské straně pak bylo podle Skřivana mezi japonskými vojsky a hradbami Nankingu 300 000 mužů různých čínských oddílů a 100 000 uvnitř hradeb (Skřivan 1984: 129-130). Nicméně detailní studie Davida Askewa hovoří o celkem asi 73 790-81 500 vojáků bránících městské hradby (2003: 173). Podle historiků z Nankingské univerzity to bylo 100-200 tisíc (1979: 8). Lze tedy předpokládat, že to bylo okolo 100 tisíc vojáků.

Útok na samotné město začal 7. prosince, o 2 dny později navrhl generál Macui generálu Tangovi¹², aby se vzdal. Když ani druhého dne nedostal žádnou odpověď, nařídil ve 13:00 pokračovat v útoku. 16. divize zahájila výstup na Purpurovou horu (čín. Zijinshan 紫金山), 9. divize dorazila už 9. prosince k jihovýchodní bráně Guanghuamen 光华门 (Fujiwara 2007: 37). O den později muži této divize vztyčili na hradbách brány japonskou vlajku, ale protiútokem byli zatlačeni (Skřivan 1984: 130). Z jihu pak postupovaly 6. a 114. divize (Fujiwara 2007: 37). V poledne 12. prosince Japonci dobyli kopec Yuhuatai 雨花台, ležící jižně od města a ve dvě hodiny odpoledne obsadily bránu Zhonghuamen 中华门. V pět hodin (Rabe uvádí 8 hodin; Rabe 2000: 62-65) svolal Tang poradu důstojnického sboru a předal jim kopie rozkazu k proražení obklíčení, sám však po 20 minut trvající poradě uprchl, a tak nikdo rozkaz nesplnil. Odpoledne následujícího dne pronikla japonská armáda do města (Gao et al. 1979: 9-11). Dobytí města tak bylo dokonáno. Nicméně i fakt, že úspěšné dobytí Nankingu válku neukončilo, naopak posílilo čínské odhodlání bojovat, svědčí o celkovém neúspěchu této operace. Útok na Nanking Fujiwara považuje za zásadní neporozumění situaci v Číně, kde docházelo k národní konsolidaci pod praporem protijaponského odporu, a neúspěch přičítá i absenci detailního plánu útoku na Čínu (2007: 34-35).

12 Generál Tang Shengzhi 唐生智 (1889-1970) byl čínským generálem Čankajškova režimu a 23 listopadu 1937 byl ustaven vrchním velitelem obrany Nankingu.

1.4. Japonský imperialismus, fašismus a panasiatismus

1.4.1. Fašismus

„Otevřená diktatura antiliberalního a antidemokratického zaměření, vycházející z nacionalismu nebo rasismu...[J]e plodem situace mezi dvěma světovými válkami. [...] Fašismus se liší od jiných ideologií především svým antiracionalismem. Není založen na abstraktních idejích jako např. liberalismus a socialismus, nýbrž na politické aktivitě vyvolané působením na emoce a iracionální pohnutky“ (Pečenka, M., Luňák, P. a kol. 1999: 145-146). Taková je teoretická definice fašismu, který vznikl v Itálii v první polovině 20. století, v praxi to pak znamenalo rušení nebo značné oslabení politické plurality a rolí parlamentu či voleb. Společnost se ve fašistickém státě skládala z nejvyššího vůdce, mužské elity a slepě následujících mas. Ekonomika byla s ohledem na vojenské cíle regulována státem a válka byla považována za dobro. (Ibid.). Například v Německu vznikl fašismu podobný koncept národního socialismu (nacismu; Pečenka, Luňák a kol. 1999: 320). Od fašismu se liší například antisemitismem a konceptem nadřazenosti árijské rasy, tedy přesvědčením o mesiášském poslání (zdroj tohoto poslání, na rozdíl od jiných mesiášství, nachází nacismus přímo ve vyvoleném lidu) a o předurčení k ovládnutí světa (Balík, Kubát 2004: 100-103). V různých mutacích se stal fašismus státní ideologií také například ve Španělsku či Portugalsku.

V Japonsku se v meziválečném období také objevují fašistické prvky, nikdy ale nedojde k vytvoření zcela fašistického státu, jelikož podle Hotty nebyly instituce japonského státu centralizovány tolik, aby jej bylo možné označit za fašistický stát. Dalším rozdílem byl panasiatismus, v zásadě internacionální koncept přímo v kontrastu s monoetnickým a monolingvním pangermanismem a panlatinismem. Fašistické prvky lze nalézt v odporu proti všemu anglo-americkému a kapitalistickému, ve vysoké míře státní kontroly průmyslu a médií a v glorifikaci minulosti a císařského kultu. V politice premiéra Konoeho pak byl tento „fašismus“ kombinací fašistických modelů s určitou příměsí ultranacionalismu, socialismu a marxismu (Hotta 2007: 160-161).

1.4.2. Panasiatismus

Panasiatismus se původně objevuje v 70. letech 19. století. Tato liberální, transnacionální myšlenka za sjednocení kontinentu na základě společných kulturních hodnot si našla podporu mezi intelektuály především na Dálném východě, v Indii a jihovýchodní Asii. Hotta panasiatismus dělí na, skutečně všeasijský, teaistický (tedy čajový, podle díla Okakury Kakuzo [1862-1913] *Book of Tea*) panasiatismus, který byl kromě Japonska také velmi populární v Indii a jehož zastánci uznávali

užitečnost západních znalostí a konceptů. Dále tu byl sinický (tedy čínský) panasiatismus, jehož zastánci (například Sunjatsen [1866-1925], čín. *Sun Zhongshan* 孙中山, nebo kníže Konoe Atsumaro [1863-1905], otec již zmiňovaného japonského premiéra) usilovali především o sjednocení národů Dálného východu. Narozdíl od sinického panasiatismu, který vnímal v budoucnosti silnou Čínu jako prodloužení japonských národních zájmů s ohledem na Západ, mejšuronský panasiatismus považoval současnou slabou Čínu jako přímé ohrožení těchto zájmů. Nejvýznamnější zastánci tohoto směru byli Učida Rjohej (1874-1937), revolucionář, který pomáhal Sunjatsenovi v čínské revoluci a založil Společnost černého draka (jap. Kokuryūkai 黑龍會, řeka Černého draka je čínský a japonský název pro řeku Amur), a Tojama Mitsuru (1855-1944), který spoluzaložil podobnou organizaci, Společnost temného moře (jap. Gen'yōsha 玄洋社).¹³ Ve 30. letech pak tento radikální směr prosazuje vůdčí roli Japonska ve sjednocování asijských národů a v boji proti koloniálním mocnostem (Hotta 2007: 30-49).

Po japonském vítězství nad Ruskem, vnímaným na asijském kontinentě jako vítězství Asiatů nad „bílými muži“, v Japonsku začal převažovat právě mejšuronský panasiatismus, který Hotta nazývá „transnacionálním nacionalismem“. Panasiatismus se v japonském politickém rozhodování projevoval již na začátku Patnáctileté války (Hotta 2007: 1-2). Za pomoci této ideologie byla mobilizována veřejnost k podpoře válečného úsilí. Panasiatismus Hotta považuje za doktrínu, která nejen ospravedlňovala japonské válečné konflikty v Asii, ale také do nich Japonsko „vháněla“. Jako příklad Hotta uvádí iracionální přílišné přibližování se k SSSR, s nímž pak docházelo k ozbrojeným střetům (2007: 155). Byl to právě onen nacismu podobný mesiášský komplex, který za těmito střety částečně stál. Na základě ideologického systému panasiatismu bylo ve 30. letech koncipováno Nové východoasijské uspořádání, které Konoe 3. listopadu 1938 prohlásil za hlavní cíl japonské zahraniční politiky (Hotta 2007: 166).

Nové uspořádání byl plán na postupné „osvobození“ národů Dálného východu od koloniální nadvlády západních mocností a nastolení nové japonské nadvlády nad těmito koloniemi. V Číně se konkrétně jednalo o federalizaci Číny s předpokládanou koexistencí loutkových režimů, jako byly

13 Společnost černého draka, založena Učidou v roce 1901. Tato vlastenecká a radikální organizace, požadující agresivnější zahraniční politiku, si kladla za úkol posilovat japonský vliv, konkrétně za účelem dobytí Mandžuska, Mongolska a Sibíře. Těšila se velké podpoře mladých japonských důstojníků, především Kwantungské armády. Avšak měla podporu i mezi vlastenecky smýšlejícími politiky a novinami (Beasley 1987: 78). Skřivan dokonce mezi členy uvádí i premiéra Konoeho, ale je možné, že toto tvrzení také přebral od Bergaminiho (1984: 24). Kokuryūkai se podílela na anexi Koreje v roce 1910 a poskytovala cenné informace skrze svou síť špehů pro japonské vojenské akce, především v Mandžusku (Beasley 1987: 78). Podobně jako Kokuryūkai, byla Gen'yōsha, založena v roce 1881, tajnou organizací prosazující agresivnější zahraniční politiku, a pomáhala japonským silám v První čínsko-japonské válce, Rusko-japonské válce a dalších konfliktech (Hotta 2007: 45-48).

například kolaborantské místní vlády v Nankingu, Mongolsku, Šanghaji nebo Beipingu. Plánovaná japonsko-čínská smlouva o vojenském spojení měla Japonsku poskytnout možnost potlačit v Číně komunismus a bránit čínské hranice proti SSSR, zatímco by Japonsko poskytlo vojenské poradenství a výzbroj pro čínskou armádu, jejíž funkce by byla limitována na udržování pořádku. Japonsko také mělo mít zvláštní výsady na těžbu surovin v Mongolsku a severní Číně a na spolupráci při rozvoji čínské ekonomiky (Beasley 1987: 206-207).

1.4.3. Imperialismus ve světě a v Japonsku

Obecně je imperialismus definován takto: „...[P]olitika rozšiřování moci jednoho státu nad jinými státy či územími s cílem jejich přímého či nepřímého ovládnutí“ (Pečeňka, Luňák a kolektiv 1999: 191).

Definice japonského imperialismu britského japanologa Williama G. Beasleyho ale vychází z myšlenky, že imperialismus každého národa byl svým způsobem unikátní, jelikož každý národní imperialismus vycházel z jiné situace. Zatímco ruský imperialismus popisuje jako územní expanzi za cílem získání politické prestiže, německý imperialismus byl sice taktéž územní expanzí, ale měl za cíl sjednotit nově vzniklý národ v boji proti vnějšmu nepříteli. Naproti tomu britský imperialismus vycházel z pozice již velmi industrializované země s přebytkem kapitálu a výrobních kapacit, v důsledku čehož je tento imperialismus především ekonomický, jelikož neměl za cíl ani tak expanzi územní jako expanzi obchodní (1987: 1-6).

Japonský imperialismus vznikl na pozadí „ponížení“ Japonska nevýhodným systémem obchodních smluv, které bylo Japonsko donuceno podepsat západními mocnostmi, toto ponížení je analogické k tomu, které cítilo Německo po podepsání Versailleské smlouvy z roku 1919. V této první fázi je tedy možné mluvit o imperialismu jako reakci na sílu západních imperiálních mocností, kdy je zásadní důraz kladen na posílení státu, aby mohlo císařství vytvořit vlastní impérium, které by mohlo ostatním konkurovat (Beasley 1987: 7). Japonský imperialismus Beasley dělí na tři fáze:

1. Fáze budování základů impéria (1894-1905)
2. Fáze snahy o rovnoprávnost s ostatními mocnostmi (1905-1930)
3. Fáze imperiální expanze (1930-1945)

Ve druhé fázi, po vítězné válce s Ruskem, chtěla japonská diplomacie změnit své smluvní postavení na mezinárodní scéně ve svůj prospěch. Civilní administrativní se tak snažila o postupné posílení ekonomického a neformálního imperialismu (vyvíjení tlaku na cizí země pomocí

diplomacie a ekonomiky) na úkor toho formálního (válečné operace a expanze). Snahy diplomacie ale vyvolaly na straně armády negativní reakci. Její zástupci se vyhradili vůči celému smluvnímu systému, kterým byly ošetřeny mezinárodní vztahy v Asii, jelikož tyto smlouvy uznávaly právo jiných států zasahovat do záležitostí zemí, které si armáda nárokovala. Toto vedlo k rozkolu mezi cíli vojenských kruhů a civilní administrativy v Japonsku. V konečném důsledku si armáda uzurpovala jistou autonomii, jednala tak, jak sama považovala za nutné, a civilními úředníky naprosto pohrdala (Beasley, 1987: 252-253).

Ve třetí fázi, po Světové ekonomické krizi roku 1929, byly ukončeny veškeré snahy o čínsko-japonské partnerství, jelikož došlo ke ztrátě důvěry v systém mezinárodního obchodu a vlastní impérium se širokou surovinovou základnou bylo spatřováno jako lepší ochrana před dalším úpadkem japonské ekonomiky. Podle Beasleyho měly japonské výboje 1931-1941 společný cíl, tedy vyhovění třem skupinám požadavků. Za prvé to byl požadavek armády na zajištění větší bezpečnosti domoviny, za druhé šlo o potřebu pronikání na nové trhy pro obchod a průmysl a zaručení jejich bezpečnosti a třetím požadavkem bylo volání části populace po panasijské solidaritě. Lze říci, že tyto tři vlivy pak vykrytalizovaly ve Velkou východoasijskou sféru vzájemné prosperity založené roku 1943, která v sobě zahrnovala ekonomický plán pro imperialistickou mocnost nezvyklý. Šlo o soustředění těžkého průmyslu mimo domovské území impéria, zatímco Japonsko mělo pouze poskytovat kapitál, technologické zázemí a manažerské síly pro tento rozvoj a samo by se postupně deindustrializovalo (Beasley 1987: 255). Standartně ale koloniální velmoc soustředí veškerou výrobu v domovské oblasti, kolonie pak slouží pouze jako zdroje potravin a surovin pro rostoucí průmysl. Další zvláštností byl fakt, že na Dálném východě Japonci zásadně nevládli přímo, ale vytvářeli projaponské loutkové režimy, pro imperiální mocnosti běžnou gubernaturu kolonií japonská vláda aplikovala pouze v jižní a jihovýchodní Asii (Beasley 1987: 210-217).

Pro tuto práci je nejdůležitější jeho fáze těsně před Druhou čínsko-japonskou válkou (čín. *Kangri zhanzheng* 抗日战争, tedy Protijaponská válka) a během ní. Japonský imperialismus tu Beasley popisuje jako produkt mnoha různých názorových proudů a politik, navíc velmi špatně koordinovaný (stoupající moc vojenských velitelů, zatímco premiér byl volen pro všechny strany přijatelný). Jednání armády v okupovaných oblastech hraničící se svévolí považuje za sub-imperialismus, tedy akce jedinců, kteří jsou v zahraničí jako zodpovědné osoby a kteří se domnívají, že jejich úspěšné akce budou zpětně schváleny ústřední vládou, pokud ji neupozorní předem a postaví ji až před hotovou věc. Příkladem takového jednání může být Mukdenský incident a obsazování Mandžuska, případně Macuiho tažení na Nanking (1987: 199-210).

Beasley nakonec uzavírá svoji analýzu japonského imperialismu takto: „Hlavním řídicím faktorem japonského imperialismu byl ekonomický vývoj v zemi, ale podstatným byl i silný

strategický prvek, který se vztahoval k zájmům atavistické (tradicionalistické), vojenské aristokracie, a na konkrétní formu měl vliv i příklad, který si Japonci brali ze západního imperialismu“ (1987: 258).

2. Bomby nad Nankingem a Japonská císařská armáda v Nankingu

2.1. John Rabe

John Heinrich Detlev Rabe (čín. *Labei* 拉贝) se narodil 23. prosince 1882 v Hamburгу do rodiny obchodního kapitána. Jeho otec ale záhy zemřel, a tak se Rabe musel o rodinu postarat. Po maturitě tedy rovnou nastoupil jako učeň a později kancelářský pracovník do jedné hamburgské exportní společnosti. Následně byl vyslán do Mozambiku, kde pracoval pro jistou anglickou firmu, tady se naučil plynně anglicky. V roce 1906 však onemocněl malárií a vrátil se do Německa. V roce 1908 byl onou hamburgskou firmou vyslán do Pekingu a o rok později do Šanghaje, kde si za manželku vzal svoji lásku z dětství Doru. Po dvou letech v Šanghaji odjel pracovat pro Pekingskou pobočku Siemensu. V roce 1917 přesvědčil čínské úřady, aby i přes vstup do První světové války na straně Dohody nechaly Siemens pokračovat v obchodní činnosti. O dva roky později byl v rámci repatriace Němců, o kterou se zasadila Velká Británie, poslán zpět do rodného Německa. Avšak již následujícího roku pod zástěrkou čínské firmy založil pobočky Siemensu v Peking a Tiencinu. V roce 1931 byl jmenován ředitelem nankingské pobočky Siemensu, kde o tři roky později vstoupil do NSDAP, kvůli dotaci na založení školy pro Němce. O zločinech páchaných na židovské populaci a fašizaci německé společnosti nevěděl, jelikož byl již 15 let mimo Německo a jediné zprávy, které o své rodné zemi dostával, byly ze státem ovládaných deníků určených Němcům v zahraničí. V Nankingu se v roce 1937 stal předsedou Komise a očitým svědkem NM. Ten také velmi detailně popsal ve svých denících, jejichž psaní bylo jeho dlouholetou vášní. V březnu roku 1938 byl odvolán do hlavní pobočky Siemensu v Berlíně, tzv. Siemensstadtu. V dubnu mu byl udělen Německý červený kříž za zásluhy v činnosti Komise, ze stejného důvodu dostal od čínské vlády Nefritový řád na modro-bílo-červené stužce. Dne 2. května v Siemensstadtu přednášel o NM a promítal film Johna Mageeho (viz. níže), 8. června napsal Hitlerovi již druhý dopis, v němž jej informoval o NM (první napsal již v prvních dnech okupace města). Stejně jako ostatní Evropané a především zaměstnanci německé ambasády v Nankingu totiž věřil, že Hitler Číně nepomohl, protože nebyl o věcech dostatečně informován. Pouhých několik dní nato byl zadržen Gestapem a po několika hodinách výslechu propuštěn. Tento incident vedl k tomu, že byl Rabe vyslán do Afgánistánu a následně zastával pouze bezvýznamné pozice ve firmě. Ke psaní deníků, s čímž přestal po epizodě s Gestapem, se vrátil ještě během ruské okupace Berlína, kde vyjadřuje šokování z některých analogií s japonskou okupací Nankingu. V roce 1947, po složitém procesu denacifikace, odešel do důchodu a 5. ledna 1949 zemřel v chudobě. Jeho deníky byly znovu objeveny až v roce 1997, kdy na jejich existenci a užitečnost Rabeho vnučku upozornila Iris Chang.

2.2. Japonské bomby nad Nankingem

„Bomby nad Nankingem“, takto nazval John Rabe soubor svých deníků po návratu do Německa. Nanking byl jedním z prvních měst, které masivní letecké bombardování zažily. „Japonští vrazi na nebesích sestávali z letectva japonského námořnictva a letectva japonských sil, ale krutějším z nich bylo letectvo námořní, bombardovat Nanking začalo dříve, toto bombardování trvalo déle (čtyři měsíce), do boje nasadilo více letadel (58 letek, které učinily přes 1200 náletů), námořní letectvo také použilo více munice (přes 160 tun),...“¹⁴ (Gao 1998: 62).

Na začátku prosince měl NSAO okolo 1,5 milionu obyvatel (Kasahara 2007: 63). Z hlavního města prchalo obyvatelstvo hromadně již od počátku bombardování. Po dobytí mělo hradbou chráněné město pouhých 200-250 tisíc obyvatel oproti přibližně milionu v srpnu 1937 (Askew 2007: 111). Jednalo se téměř výhradně o nejchudší část obyvatelstva, která neměla jak uprchnout. Iris Chang cituje údaj již zmiňovaný 600-700 tisíc (Chang 1997: 100), i přestože sám Rabe píše o 200-250 tisících uprchlících v bezpečnostní zóně (viz níže).

Bombardování japonského námořnictva začalo 15. srpna (Yang 1999: 849). Po příjezdu do Nankingu 7. září popisuje Rabe útěk velkého množství bohatších obyvatel do Hankou 汉口¹⁵, obyvatelé, kteří zůstali, bez ustání kopali nové a nové protiletecké kryty pro sebe a své příbuzné.¹⁶ Dne 19. září zažívá Rabe svůj první nálet (a ten samý den ještě další tři), v jeho zápisech z 21. a 22. září popisuje průběh náletů následovně: 20-30 minut před samotným bombardováním se rozezná sirény a když zazní jistý kratší signál, ulice musí být vyklizeny. Japonští letci míří hlavně na vládní budovy a na budovy Kuomintangu (čín. *Guomin dang* 国民党, dále jen KMT)¹⁷, především ústředí strany, kde se nacházela i státní rozhlasová stanice (Rabe 2000: 4-6).

14. října byl prezidentský palác natřen na černo, pravděpodobně ve snaze ochránit tuto majestátní budovu před leteckými útoky. Došlo také k obsazení Purpurové hory (Zijinshan 紫金山) čínskou armádou a celý park na hoře a pod ní, plný hrobek (mingských císařů a Sunjatsena), byl posetý vojenskými nákladními vozy čekajícími na evakuaci. Dále hovoří o tom, že i přes všeobecný strach z plynových útoků vláda nevydala žádné plynové masky. V dalším zápisu ze 17. října popisuje pro všechny cizince v Nankingu překvapující jev – čínská armáda, policie i domobrana

14 日本空中杀手包括日本海军航空队缓和陆军航空队两部分，而日泵海军航空队更加凶残，其空袭南京时间早，持续时间长(4个月)，初冬的飞机多(58批、1200多架次),投弹量大(160余吨),...

15 Později dočasné hlavní město Čankajškova režimu.

16 Více viz Rabeho zápis z 21.9.

17 Čínská nacionalistická strana založená po čínské revoluci v roce 1911 Sunjatsenem, po jeho smrti se jejím předsedou stal právě Čankajšek, který se rozhodl bojovat proti komunistům, která Sunjatsen přizval k vládě národní jednoty. Po prohrané občanské válce z let 1945-1949 uprchli představitelé KMT na Tchaj-wan, kde tato strana existuje dodnes.

udržovala na ulicích pořádek a nijak neobtěžovala nečínské obyvatele Nankingu.

6. listopadu popisuje náladu ve městě již 3 měsíce sužovaným bombardováním doprovázeným zprávami o prohrách Čankajškovy armády jako „nitchevo-mood“, tedy těžký pesimismus, který Rabe z pozice německého nacisty podtrhl zděšením z výroku nejmenovaného čínského podnikatele, že „všichni vzdělaní Číňané věří, že by se měli přidat k Bolševikům“ (Rabe 2000: 18). Dne 10. listopadu se z bojů navrátili někteří němečtí vojenští poradci a přinášeli zprávy o čínských dezertérech rabujících za frontou (Rabe 2000: 17).

Němečtí vojenští poradci, kteří v Číně působili v této době již téměř 10 let, se po vypuknutí ozbrojeného vojenského konfliktu stali čím dál kontroverznějším tématem. Ma a Qi hovoří o racionální snaze vyvažovat sílu Japonska a těžit z německého téměř absolutního monopolu na armádní zakázky v Čankajškově Číně.¹⁸ Nakonec ale Hitler 16. srpna 1937, přes odpor Říšského ministerstva války a německého velvyslance v Číně Trautmanna¹⁹, „...[O]dmítl nové půjčky a armádní zakázky v Číně“²⁰ a následně odvolal vojenské poradce pod nátlakem Japonska (2012: 317-318). V dokumentu 6 v příloze Rabeova deníku nazvaném „Z memoranda tajemníka Ministerstva zahraničí von Mackensena, datovaném k 8. listopadu 1937“ se píše následující „Führer řekl polnímu maršálovi von Blombergovi,²¹ že Říšské ministerstvo války by se mělo postarat o to, aby se zbavilo svého oděru pročínských nálad“ (Rabe 2000: 264). Nakonec poslední němečtí vojenští poradci opustili Hankou 5. července 1938 (Ma, Qi 2012: 385).

V noci ze 16. na 17. listopadu Rabe popisuje hluk odjíždějících nákladních automobilů a tanků (Rabe 2000: 22), Čankajšek tak rozhodně neplánoval bránit Nanking vším, co měla jeho armáda k dispozici. Lze to považovat za další argument pro teorii o obraně Nankingu jako o snaze „neztratit tvář“. Askew také píše o tom, že nařízení bránit neubránitelné vydal, nejspíše kvůli zachování tváře, případně v marné naději, že bude mít lepší pozici pro dosažení míru (2003: 150). Ve dnech 17. a 18. listopadu přicházely obráncům města ze severu stále nové posily. Nové ale pouze ve smyslu do města nově přichozí, rozhodně se nejednalo o posily čerstvé. Tito muži a chlapi jsou totiž jinak Rabem popisováni jako strhaní, oblečení v letních uniformách (ačkoliv již bylo chladné počasí), často bez bot, nebo jen ve slaměných sandálech, a rozhodně již na frontě

18 V roce 1936 dosáhl německý export produktů zbrojního průmyslu do Číny 28.8% z celkového objemu, čímž se Čína stala největším oficiálním importérem německých zbraní pro tento rok, v roce 1936 do Číny dorazily německé zbraně v hodnotě 23 748 000 říšských marek, v roce 1937 to bylo dokonce 82 788 604 (Kirby 1984: 220-221).

19 Oskar Paul Trautmann (1877-1950), německý velvyslanec v Číně od roku 1935, zastánce míru mezi Japonskem a Čínou, obhájce působení německých voj. poradců v Číně, nakonec v r.1938 z této funkce odvolán.

20 „...[拒]绝进一步对华提供信用贷款, 或新的军火订货”.

21 Polní maršál Werner von Blomberg (1878-1946), říšský ministr války (1933-1938), z funkce odvolán kvůli svým názorům na válečnou politiku, kdy nabádal k ostražitosti.

bojovali. Ve výtazku z deníku Horsta Baerensprunga²² je popsán sedmihodinový proud vojáků, kteří byli zcela promočení, jediné suché části jejich vybavení byly kulometry a pušky na mezcích (Rabe 2000: 22-24).

Dne 20. listopadu ohlásil čínský tisk přesun čínské vlády do Chongqingu 重庆 a napsal, že „...[B]ude Nanking bráněn do poslední kapky krve“ (Rabe 2000: 26). O tři dny později se generál Tang stává oficiálně velitelem obrany města. Dále Rabe popisuje raněné vojáky proudící do města skrze vlakové nádraží Hsiakwan Station (*Xiaguan huochezhan* 下关火车站, dnešní nádraží *Nanjing xizhan* 南京西站). Den poté, 24. listopadu, zabavili čínští vojáci nákladní automobily, aby následujícího dne odvezli 15 000 beden čínských palácových sbírek do Hankou ze strachu, že by je Japonci vrátili do Pekingu, kam patřily (Rabe 2000: 32). Dne 27. listopadu šli Dr. Rosen²³, britský konzul a tajemník americké ambasády za Čankajškem, aby zjistili detaily plánu na obranu města. Čankajšek odpověděl, že je jeho armáda připravena na bránění vně i uvnitř města a že veškerá čínská administrativa se z města stahuje, v případě pádu města tedy budou muset pořádek obnovit Japonci.

2. prosince se z Hankou vrátil do Nankingu německý velvyslanec Trautmann, a jak se Rabe správně domníval, navrátil se do města za účelem vyjednávání o míru mezi Japonskem a Čankajškem. Tuto domněnku 3. prosince potvrdil i Dr. Rosen a ukázal Rabemu telegram určený velvyslanci, ve kterém stálo, že Japonci chtějí město a jeho obyvatele ušetřit, zároveň doufají, že čínská vláda ušetří město hrůz války, z vojenských důvodů ale nemohou uznat Zónu (Rabe 2000: 48). Na základě telegramů přiložených k Rabeho deníku je možné odhadovat, že jednání o míru probíhala už delší dobu a Německo se zde stavělo do role jakéhosi prostředníka, ačkoliv se zásadně nazývalo „informátorem“. Toto potvrzují i Ma a Qi, když ve své knize rozebírají mírová jednání trvající od 21. října 1937 do 16. ledna 1938 (2012: 324-332). Jak už totiž bylo řečeno výše na případu vojenských poradců, v Německu došlo k rozkolu mezi dvěma frakcemi. Jedna z nich byla ta, která usilovala o mír mezi Čínou a Japonskem, v té byl nejaktivnější právě Trautmann. Druhá z nich prosazovala těsnější spojení s Japonskem. I díky tomu, že se o zlepšení vztahů s Japonskou zasazoval i Hitler, vyhrála tento boj frakce druhá.

Čankajšek ale kvůli zachování tváře a z politických důvodů nemohl uznat porážku, ačkoliv si mír velice přál, jediným východiskem tak bylo příměří. V té době ale v Japonsku začaly získávat převahu ony radikálnější vojenské kruhy požadující zničení Čankajškova „zkaženého“ režimu, věřící že po jednom rozhodujícím úderu se KMT vzdá (Hotta 2007: 152-153). Německý

22 Německý poradce pracující pro čínskou vojenskou policii.

23 JuDr. Georg Rosen, 1895-1960, z rodiny německých (a pruských) diplomatů, v této době tajemník ambasády Německa v Nankingu (Rabe 2000: 36-37).

velvyslanec v Japonsku Herbert Dirksen (1882-1955) navíc v telegramu pro říšského ministra zahraničí Konstantina von Neuratha (1873-1956) napsal, že Japonci tvrdí, že Rusové již poslali Čankajškovi až 200 letounů (Rabe 2000: 261-262). Ortel nad mírovým jednáním (ačkoliv se Trautmann snažil i nadále mír zprostředkovat) vynesl ministr v telegramu pro ambasadora Dirksena z 10. prosince, ve kterém vyjádřil nevoli Německa pokračovat v této roli „informátora“ (Rabe 2000: 263-264). Skřivan chybně uvádí, že „2. prosince obdržela čínská vláda japonský návrh na příměří, než na něj ale stihl Čankajšek reagovat, platnost nabídky vypršela“ (Skřivan 1984: 129)., jelikož žádný oficiální návrh na příměří žádná ze stran neobdržela a neformální návrh podalo Německo.

Mezitím pokračovalo kopání zákopů a rozmisťování vojenských telefonů uvnitř bezpečnostní zóny, ale Tang přes své přísliby s tímto faktem téměř nic nedělal. Japonci tak považovali vojenský materiál, který v zóně našli, za porušení deklarované demilitarizace zóny. Kröger²⁴, pokladník Komise, nahlásil 7. prosince první čínskou armádou vyrabovaný dům. Stejněho dne utekl Ma Chaojun²⁵, starosta Nankingu, a začalo vypalování domů vně hradeb (údajně kvůli tomu, že se v nich může nepřítel skrývat) s největší pravděpodobností v rámci taktiky „spálené země“²⁶.

9. prosince začalo dělostřelecké ostřelování města a především jeho jižní brány, téhož dne večer bylo vypnuto pouliční osvětlení, od jižní brány (tedy Zhonghuamen 中华门) a od brány, kterou Rabe nazývá Goan Hoa Men (pozn. jediná brána s podobně znějícím názvem je již zmíněná Guanghuamen 光华门 v jihovýchodní části městského opevnění), se ozývala kulometná a dělostřelecká palba. Toho dne se také v čínských řadách objevili první dezertéři, kteří Komisi odevzdali zbraně. V tomto bodě Rabe, s největší pravděpodobností, píše i o již výše zmíněném proniknutí japonských vojáků do města skrze Guanghuamen. Údajně se zpozdíly jednotky, které měly vystřídat obránce brány. Místo toho, aby bojující jednotky čekaly na zpozdivší se posily, bez čekání se stáhly s výjimkou několika málo čet. Čerství vojáci ale nakonec dorazili včas, aby ještě stihli japonský postup zastavit (Rabe 2000: 50-57).

O dva dny později, 12. prosince, se v zóně objevili po zuby ozbrojení čínští vojáci se žlutými páskami, kteří podle Rabeho již neposlušovali rozkazy generála Tanga, ale více se o nich bohužel Rabe nerozepsal. Purpurová hora pak vzplála v plamenech, v ten moment si Rabe vzpomněl na čínské přísloví pravící, že pokud Purpurová hora padne, padne město. I tento fakt jistě napomohl rozsáhlé dezerci demoralizovaných čínských vojáků. Ulice se tak naplnily odhozeným

24 Christian Kröger, německý zaměstnanec společnosti Carlowitz & Co.

25 Znaky jsem nebyl schopný dohledat.

26 Tedy ničení potravin a jiných zdrojů, které by mohla využít postupující nepřátelská vojska, čínská vojska ji praktikovala po celou kampaň Šanghaj-Nanking (Wakabayashi 2001: 532).

vojenským vybavením, jelikož vojáci se převlékali do civilního oblečení a zbraní se zbavovali. Celou depresivní situaci tak k dokonalosti dovedl útek samotného nejvyššího velitele ve městě, Tang v osm hodin večer²⁷ uprchl a na dobu mezi devátou a desátou hodinou nařídil celoplošný ústup (Rabe 2000: 62-65).

2.3. Japonská císařská armáda v Nankingu a čínské bomby nad ním

13. prosince popisuje Rabe mrtvé civilisty s kulkami v zádech, Japonce procházející ve skupinkách 10-20 mužů městem. Tyto skupinky rabovaly obchody a okrádaly i ty nejhudší Číňany, to vše odůvodňovali tím, že neměli dostatek zásob (Rabe 2000: 69). Japonská armáda skutečně nedostatkem zásob trpěla, uváděli to, podle Rabeových záznamů, opakovaně samotní představitelé armády a japonští diplomaté v rozhovorech s Rabem. K tomuto závěru dojdeme také logicky, pokud vezmeme v potaz čínskou aplikaci „spálené země“, rychlost postupu japonské armády ze Šanghaje do Nankingu a absenci zásobovačů. Japonci tvrdili, že zásobovací konvoje měli, ale pouze se pohybovaly mnohem pomaleji než samotná armáda (tento výrok je nepravdivý, jelikož již výše jsem uvedl, že zásobovací konvoje ČČA vůbec neměla přiděleny).

13. prosince ještě Rabe popisuje znásilňování dívek, odvádění 600-700 mužů (z nich 200 civilistů) a jejich následné popravení kulometnou palbou (to sice jen zaslechl, neviděl to na vlastní oči, ale lze předpokládat, že jeho odhad byl správný). Opakovaně se japonští vojáci pokoušeli proniknout i do Rabeho domu, kde se zastavili až v momentě, kdy jim Rabe zamával páskou se svastikou před nosem. To Američané na tom byli ještě hůře, těm byly z aut strhnuty vlajky z aut, která byla následně odcizena. Podle Rabeho byli japonští důstojníci velice slušní a vlídní, svým řádicím podřízeným ale nanejvýš udělili políček, když na tom cizinec trval. Do toho všeho shazovala japonská letadla na Nanking letáky, ve kterých stálo, že japonská armáda bude s civilisty nakládat humánně. Jak krutě ironicky to muselo působit v době největšího řázení japonských vojáků.

Ve zprávě o dění v Nankingu jistý „Mr. Smith“ z Reuters víceméně potvrzuje Rabeho slova. Podle něj 12. prosince večer čínské vojsko a civilisté rabovali, vojáci utráceli všechny svoje peníze za civilní oblečení. Následujícího dne pak čínští obyvatelé vítali Japonské okupanty s úlevou, připraveni přijmout je za své nové vládcy, stačilo, aby se chovali lidsky. Místo toho ale do čínských civilistů stříleli a odůvodňovali to tím, že Číňané „utíkali“. O den později, 14. prosince, pak podle něj provozovaly skupinky Japonců o šesti až deseti mužích (Rabe píše 10-20, považuji to ale za drobnou neshodu) podomní rabování, kradly nejen jídlo, ale i cennosti. Smith píše, že „rabují město

27 Tento časový údaj je v rozporu s tvrzením uvedeném v úvodu této práce, kde se píše o přibližně 20 minutách po 5. hodině.

systematicky a důkladně“. Dne 15. prosince jim padly za oběť dokonce i domy patřící Evropanům (poté, co strhli státní vlajky; Rabe 2000: 72-73).

16. prosince Rabe uvedl, že není ve městě jediného domu, jenž by byl ušetřen rabování, bez ohledu na vlastníka, a že se Číňané bojí vycházet ze svých domovů. I přes pokračující popravy (jedná se o stovky vojáků, ale také například skupinu 50 policistů z Bezpečnostní zóny) měla Červená svastika zákaz pohřbívání a Japonci sami se také o mrtvé nijak nestarali. Jako z jiného světa pak musel působit požadavek japonského generálního konzula Okazakiho Katsua (1897-1965) na okamžitý návrat čínského obyvatelstva do svých domovů a na otevření obchodů (zde Rabe sarkasticky poznamenal, že Japonci už za ně ty obchody otevřeli). Okazaki také popřel, že by docházelo k masovým popravám, vojáci byli prý odváděni do koncentračních táborů na ostrově na Dlouhé řece (Rabe 2000: 73-76). Výše popisovaná palba z těžkých kulometů ale asi jen sotva zanechala pár mrtvých vojáků tu a tam, jak situaci Okazaki vyličil. Existenci koncentračních táborů ale potvrzuje i výrok kontraadmirála Konda, zaznamenaný Rosenem, že „[N]a velkém ostrově proti proudu řeky je stále ještě 30 000 čínských vojáků, kteří mají být odstraněni“ (Rabe 2000: 145-147). Avaš i pokud by skutečně byli vojáci do táborů odváděni, čekala by je tam s největší pravděpodobností poprava, nelze si představovat koncentrační tábor ve smyslu běžný zajatecký, ale spíše vyhlazovací.

17. prosince Japonci čistili silnice, tedy házeli mrtvolky do příkopů, to vše kvůli příjezdu generála Macuiho, který dle Rabeho záznamů přijel téhož dne do Nankingu (Rabe 18.12. mluví o tom, že po příjezdu generála se situace oproti očekávání ještě zhoršuje, musel tedy přijet 17.12.). Rabe také píše o tisíci případech znásilnění (2000: 81).

19. prosince dostala Komise dopis od cca 540 uprchlíků v domech číslo 83 a 85 na tzv. Canton Road (pravděpodobně Guangzhou lu 广州路, na jižním okraji zóny), kteří v něm popisují opakované rabování, krádeže oblečení a každonoční odvážení dívek a žen na nákladřácích, které Japonci následujícího rána vraceli zpět. Toho dne se začal ve částech města na sever a na jih od Rabeho domu šířit požár, ale nedalo se s tím nic dělat, jelikož vodárny byly zničeny při bombardování a požárníci odvedeni Japonci, ti zabavili i protipožární (Rabe 2000: 82).

20. prosince došlo ke krajně kuriózní situaci. Bernhard Arp Sindberg z Kiagnan Cement Works v „Hsi Sha Shan“ (pravděpodobně hora Qixiashan 栖霞山 na břehu Dlouhé řeky, severně od samotného města, dnes spadá do nankingské čtvrti Qixiaqu 栖霞区) chtěl přivést do Nankingu několik raněných Číňanů z uprchlického tábora o 17 000 uprchlících zřízeného právě ve zmíněných cementárnách. V rádiu se totiž doslechl o tom, že v Nankingu fungují vodovod, elektřina a telefonní linky. Japonci tedy šířili propagandu i mimo Nanking. Dá se předpokládat, že to byly snahy japonských diplomatických kruhů o ututlání celé situace a udržení dobré pověsti japonských

vojenských sil, které se císařská armáda až do tohoto incidentu těšila (Rabe 2000: 83).

V zápise z tohoto dne nacházím další důkazy o systematickosti japonského žhářství. „Nadále již nelze pochybovat o tom, že Japonci vypalují město, pravděpodobně aby smazali veškeré stopy po rabování a krádežích. Včera večer hořelo na šesti různých místech ve městě“ (Rabe 2000: 84). Rabe také popisuje, jak japonské rabovací akce týden po obsazení města vypadají: „Velké množství nákladňáků se shromáždí na jednom místě, domy v okolí jsou vyrabovány a následně zapáleny“ (Rabe 2000: 85). Téhož dne také Japonci nepovolili britské válečné lodi Bee, na které byli i někteří evropští diplomaté, zakotvit v nankingském přístavu (Ibid.).

22. prosince oznámili Japonci vytvoření vlastní komise pro pomoc uprchlíkům (k tomu 1.1. skutečně došlo), také požadovali povinnou registraci všech Číňanů a přesunutí čínských vojáků do „speciálního tábora“. Tato zjevná snaha japonské diplomacie o omezení vlivu cizinců na místní obyvatelstvo se ale setkala s neúspěchem, jelikož byla později torpédována japonskou armádou tím, že tuto novou komisi nerespektovala. Rabe a ostatní členové Komise zřízení nového tělesa považovali za pouhý pokus o přebrání materiálních prostředků, jimiž Komise disponovala (Rabe 2000: 86).

27. prosince Rabe mluví o tom, že se k němu donesly zprávy o otevření japonsko-čínského obchodu, Rabe ale budovu našel v plamenech (Rabe 2000: 101). Rabe zde neuvádí, zda to skutečně byla pravda, ale i tím, že netvrdí opak, potvrzuje pravdivost těchto informací. Pak by se pravděpodobně jednalo o další pokus japonské diplomacie vylepšit situaci ve městě, který zmařila buďto koordinovaná odpověď japonské armády, nebo rabující skupinka japonských vojáků.

28. prosince popisuje Rabe novou praktiku japonských vojáků - pod záminkou práce odvádí skupiny uprchlíků do prázdných domů, kde je oberou o všechno včetně oblečení, následně jsou pobodáni bajonety a zaživa hozeni do ohně. Rabe zdůrazňuje, že zprávu o tom má ze tří různých zdrojů (údajně totiž až deset mužů, kteří se stali obětí této praktiky, uprchlo). Podle Rabeho byli japonští diplomaté ochotni situaci ve městě zlepšovat, ale „...[Z]dají se být neschopni jakéhokoliv pokroku ve vyjednávání se svými krajany, kteří jsou v armádě.“ (Rabe 2000: 102) V rozhovoru s majorem Okem Joširem Rabe prohlásil, že před pádem města zůstal veškerý německý majetek nedotčen a že za škody na německém majetku mohou Japonci. Čínská armáda podle něj vyrabovala jenom několik domů na Taiping Lu (před dobytím Nankingu, jak Rabe popisuje, byla výkladní skříní města, dnes je tato ulice rozdělena na severní, tedy Taiping beilu 太平北路, a jižní, tedy Taiping nanlu 太平南路; Rabe 2000: 103-104). Tato jeho výpověď není zcela pravdivá, jelikož 7. prosince byl částečně vyrabován jeden německý dům uvnitř města (viz. výše), zaručeně k tomu tedy došlo čínskou rukou. Lze tedy předpokládat, že buďto to byla Rabeho strategie, jak Japoncům ukázat, že to až oni město zdevastovali, v retrospektivě jistě tento incident působil jako čínská

kapka v japonském moři, nebo na tuto událost Rabe zcela zapomněl. Považovat kvůli jedné nepřesnosti celý výrok za nepravdivý by bylo, dle mého úsudku, přehnané.

1. ledna píše Rabe o dalších ohních, tentokrát již blízko nemocnice Gulou Hospital (Gulou yiyuan 鼓楼医院, založena 1892 americkými misionáři, během Nankingského masakru stále vedena americkou misíí, její historické budovy se dnes krčí za velkou moderní železobetonovou konstrukcí Nanjing Drum Tower Hospital, čín. *Nanjing gulou yiyuan* 南京鼓楼医院). O den později se na nebi nad Nankingem znovu objevily bombardéry, tentokrát čínské (Rabe 2000: 111).

6. ledna se vrací na svoji ambasádu Američané a o dva dny později se mezi Číňany začaly šířit zvěsti, že čínská armáda se chystá znovudobýt město, následkem čehož zmizely z chatrčí a domků japonské vlajky a z čínských paží pásky s japonskými vlajkami. Téhož dne čte Rabe japonské noviny The Tokyo Nichi Nichi (patrně Tokyo Nichi Nichi Shimbun 東京日日新聞) ze 17. prosince, kde stojí: „Nanking, 15. prosince. Nanking byl již vyklizen od rabujících Číňanů, očekává se brzký návrat do normálního stavu, jelikož se čínští obchodníci, kteří jsou již zpátky z uprchlické zóny, pilně připravují na znovuotevření svých obchodů. Klid a pořádek je udržován autoritami japonské vojenské policie,²⁸ které postavily stráž před důležité čínské vládní budovy včetně výkonného dvora a zákonodárného dvora, ministerstva financí, ústřední vojenské akademie a ústřední letecké školy“ (Rabe 2000: 117).

9. ledna se konečně vrací na své ambasády i Britové a Němci. I přes tyto dobré zprávy je ale 18. ledna město stále ještě v plamenech (ačkoliv den předtím Rabe uvádí, že už je město z více než poloviny vypálené), dále byla vybourána velká díra do americké školy, aby si pachatelé mohli odvézt klavír, což znovu dokládá systematickosti japonského rabování. Ke 20. lednu Japonci stále požadovali návrat Číňanů do svých domovů, ale ti, kteří uposlechli, byli „...[I]hned zahrání japonskými vojáky, kteří po nich házeli kameny, nebo s nimi bylo naloženo ještě hůře.“ (Rabe 2000: 142).

K záznamu z tohoto dne je přiložena zpráva Christiana Krögera z 13. ledna, ve které se dále potvrzují již Rabem popsané jako například: „Boji znavení japonští vojáci, kteří byli během svého tažení nedostatečně zásobováni, byli vypuštěni na město a chovali se tak, jak si nikdo nemyslel, že je možné, aby se někdo choval... Armáda si dokonce přivezla nástroje na otevírání trezorů... Když jeden voják nestačil, objevily se následně celé jednotky pod vedením důstojníků, dům vybílily, a pak ho podpálily... Systematické vypalování začalo 20. prosince a od té doby nebylo večera, kdy by nebylo nebe rudé.“ Pak popisuje ještě svou projížďku z 28. prosince do již zmíněného Qixiashanu

28 S ohledem na to, že příslušníků japonské vojenské policie měla celá CČA k dispozici přibližně 100 (Fujiwara 2007: 36) a v Nankingu se jich v tu dobu nacházelo příslušníků přibližně 17 (Gao et al 1979: 11), musel by to být vskutku úctyhodný výkon, pakliže by to byla pravda.

栖霞山: „Ustupující čínská armáda sice už vesnice a farmy vypálila, ale japonští vojáci si to nenechali líbit, a tak pokračovali v masivním vypalování, bez rozdílu stříleli farmáře, ženy a děti na polích... V průběhu hodinové cesty jsem nepotkal byť jediného živáčka, ani ve větších vesnicích.[...].[A]ni mniši nebyli ušetřeni takového špatného zacházení.“ Následuje výčet různých násilností a druhů krádeží páchaných Japonci na čínském obyvatelstvu. Pak ještě zmiňuje: „Podle čínských zpráv²⁹ byl celý venkov od Šanghaje po Nanking a Wuhu 芜湖³⁰ vyplněn podobným způsobem“ (Rabe 2000: 143-145). Neověřené zprávy z čínských zdrojů by samozřejmě mohly být plné hyperbol a přibarvování, ale 26. ledna přijíždí do města jakýsi Američan, zaměstnanec britské ambasády, který jel autem ze Šanghaje a devastaci čínského venkova potvrzuje, Rabe k tomu píše: „...[P]o cestě ze Šanghaje potkali celkem asi 60 lidí na prvních 50 mílích³¹ a Nanking je jediné město s počtem obyvatel stojícím za zmínku. Všechna ostatní města mezi Nankingem a Šanghají³² jsou v podstatě mrtvá“ (Rabe 2000: 156).

Tyto dvě zprávy podporují teorii o vysokém množství obětí, především pokud bychom považovali Nankingský masakr za celou kampaň Šanghaj-Nanking, možná bychom dosáhli i onoho magického čísla 300 000, zasazeného do betonu v areálu Pamětní síně Nankingského masakru (*Qinhua Rijun Nanjing Datusha yunan tongbao Jinian guan* 侵华日军南京大屠杀遇难同胞纪念馆 [Pamětní síň krajanů zabitých během Nankingského masakru japonskou invazní armádou]) nedaleko centra dnešního Nankingu. Každopádně i Rabeho odhad 60 000 zabitých ve městě bude nízký, pokud budeme počítat i okolí Nankingu za oblast Nankingského masakru, když Kröger popisuje masové vraždy i mimo hradby města.

Jako velmi překvapivá, pokud vezmeme v potaz Japonci akcentované nedostatečné zásobování jejich armády, se jeví výpověď kancléře Scharffenberga³³ v jeho memorandu z 28. ledna: „Japonci úmyslně pozabíjeli všechna domácí zvířata, například všechny vodní buvoly. Prasatům usekali hlavy a nechali je jen tak ležet na místě“ (Rabe 2000: 161). Japonská armáda se tak zjevně skutečně snažila město vyhladovět. Důvodem mohla být snaha donutit hladovějící obyvatele opouštět hranice Bezpečnostní zóny. To se jim i částečně podařilo, jak Scharffenberg popisuje, stále víc a víc Číňanů zónu opouštělo ve snaze najít nějaké potraviny.

Těsně před Čínským novým rokem (konkrétně mezi 28. a 31. lednem) se situace znovu zhoršila, podle Rabeho bylo nahlášeno více případů znásilnění, než v nejhorších dnech prosince

29 Jednalo ale spíše o kolující zvěsti, v lepším případě od zběhů nebo uprchlíků.

30 Město asi 100km jihozápadně od Nankingu

31 Přibližně asi 80 km

32 Šanghaj a Nanking jsou od sebe vzdáleny než 300 km

33 Paul Scharffenberg, úředník, který měl na starosti administraci ambasády.

(Rabe 2000: 174). Toto bylo patrně způsobeno tím, že 28. ledna vydala japonská armáda prohlášení, že 4. února musí být všechny tábory vyklizeny. Číňané se tedy z obavy z násilného vyklizení zóny chtěli vrátit do svých domovů, ale když tak učinili, byly ženy a dívky znásilněny, a ty, co toto další řádění vojáků přežily, utekly i se zbytkem rodiny zpátky do uprchlických táborů. Podle Rabeho záznamů z následujících dní zjevně došlo k nárůstu znásilňování na úkor všech ostatních zločinů páchaných japonskou armádou, což je patrně způsobeno tím, že zbytky města již byly téměř úplně vyplněny.

5. února přišla Rabemu zpráva od čínského ředitele tábora zřízeného v prostorách střední školy při Nankingské univerzitě, ve které stojí, že byla znásilněna i manželka funkcionáře autonomní vlády. Je tedy zcela jasné, že armáda touto snahou vlastní diplomacie o zřízení loutkové vlády pohrdala, a ta tak neměla žádnou reálnou moc ani práva (2000: 174-175). Téhož dne Rabe také píše, že třetina obyvatel zóny ji již opustila, převážně to byli, po předchozích zkušenostech, muži. Ženy přirozeně nadále odmítaly zónu opustit. Ve stejný den se také nad městem znovu objevila čínská letadla, která se ale držela během náletů mimo město samotné. Rabe dále přikládá dopis od Krögera, který 28. ledna odjel do Šanghaje. Ten píše, že až do Hangzhou 杭州 projížděli naprosto zdevastovanou krajinou, až za ním se začali objevovat rolníci na polích. Po celou cestu ale nastupovali japonští vojáci s lupem, důstojníci dokonce nechávali své podřízené, aby jim kořist nesli (Rabe 2000: 175-176). Situace v Nankingu se tak skutečně patrně tolik nelišila od zbytku území mezi ním a Šanghají.

Ve zprávě pro Říšské ministerstvo zahraničí Rosen píše: „...[P]okud k nějakým projevům nedostatku disciplíny došlo [mezi japonskými vojáky], může za to Čankajšek, který proti Japoncům poštlal i civilisty...[P]ostup na Nanking byl tak rychlý, že zásobovači nestíhali držet krok s armádou.“ Později generál odůvodňuje pomalý postup zásobovacích konvojů tím, že zásobovači měli moc volného času, čímž si generál, jak Rosen poznamenává, protiřečil (což by se dalo považovat jako pokus japonského velení maskovat, že žádné zásobovače neměli).

Při této příležitosti také došlo k jednomu incidentu, který může ilustrovat specifika japonského plánování a anomálie ve vojenské hierarchii. Jeden z amerických diplomatů požádal o povolení ke vstupu na pevninu pro posádku americké válečné lodi Oahu, generál ho ihned udělil, ale pak byl odveden stranou majorem Hungem a Fukudou Tokajusem (1906-1993), což byl atašé japonské ambasády. Po chvíli se generál vrátil s tím, že to bohužel z vojenských důvodů nelze. Tento příklad může být ukázkou toho, že Japonci neměli žádnou koncepci, jak vlastně v těchto případech postupovat. Lze možná dokonce i hovořit o porušení vojenské sub-ordinace, jelikož major ve své podstatě znevažoval generálovo rozhodnutí. Na konci své zprávy Rosen dodává: „V rozporu s obavami cizinců Číňané zachovávali pod tlakem několika náletů denně ukázkovou disciplínu. [...]...[A] až na pár izolovaných případů respektovali vlajky cizích států. Zatímco se

Japonci, i dlouho poté, co se Nanking stal tichou vojenskou základnou, vrhali na všechno, co jim přišlo pod ruku, včetně majetku Němců i jiných cizích státních příslušníků - vraždili, podpalovali a zneuctivali“ (Rabe 2000: 178-180).

2.4. Závěr a shrnutí

V této analýze Rabeho deníku a k němu přiložených dokumentů různého původu docházím k několika poznatkům. Čankajšek se rozhodl pro nesmyslnou obranu města patrně kvůli vyjednávací pozici a zachování své tváře. Čínská armáda zachovávala téměř dokonalou disciplínu. Sice k nějakým případům rabování a násilností došlo, ale téměř ke všem zločinům, které Rabe a jiní popsali, dochází až po vstupu japonské armády do města. Pachateli byli s téměř absolutní jistotou v drtivé většině případů Japonci, Askew sice píše o existenci čínského odboje, který by mohl být za některé požáry odpovědný, ale sám dodává, že ve většině případů zhářství byla jasným viníkem japonská armáda (Askew 2004: 7). Také zde lze nalézt důkazy o tom, že dění v samotném městě nebylo izolovaným případem a k masakrům v poměru k místní populaci obdobného rozsahu (ne-li někde větší) docházelo při celém postupu japonských vojsk z Šanghaje směrem na Nanking a k Wuhu. Vypalování a rabování města nemělo na svědomí několik neposlušných jednotlivců, jak se japonské velení a diplomacie snažily incidenty ve městě interpretovat. Jednalo se o velmi systematickou a důkladnou operaci, na níž se podíleli i členové důstojnického sboru. Na organizovanosti se shodují japonští autoři jako Fujiwara, který píše: „Masové popravy byly organizované povahy“ (Fujiwara 2007: 40). Dále i čínští autoři jako Cai Jinsong 蔡锦松, který píše: „Masakr, který provedla v Nankingu japonská armáda, byl masakr plánovaný a organizovaný“³⁴ (Cai 1997: 132). Najdou se i tací, jako například Yamamoto Masahiro, kteří tvrdí, že masakr plánovaný ani organizovaný nebyl (Wakabayashi 2001: 530-533). Tato kapitola ale organizovanost potvrzuje. Plánovanost (alespoň dlouhodobou), o které píše Cai, si už tak jistý nejsem, její absenci koneckonců potvrzuje i výše uvedená epizoda s žádostí o vpuštění americké lodi do města. Zprávy z japonských médií také svědčí o tom, že si Japonci uvědomovali pravděpodobnost negativní reakce na NM doma i v zahraničí.

Rabe pak uvádí celkový počet obětí: „My, Evropané, odhadujeme číslo na něco mezi 50 a 60 tisíci...“ (Rabe 2000: 212). Dnes se obvykle hovoří v nečínských akademických kruzích o číslech okolo 200 000,³⁵ což samozřejmě může být způsobeno odlišným vymezením samotné oblasti masakru. Rabe zmiňuje 50 až 60 tisíc mrtvých v nejbližším okolí Nankingu, ale on sám ve svých

34 60 年前，日军在南京的大屠杀是有计划有组织的大屠杀。

35 Více viz Yang 1999 a 2011.

četných cestách okolo hovoří jen o Xiaguanu a centru města, navíc velké počty vojáků byly odvedeny k Dlouhé řece. A co teprve další předměstí a různé vesnice administrativně pod Nanking spadající? Otázka počtu obětí nebude pravděpodobně nikdy zodpovězena, neexistují totiž věrohodná a přesná data.

3. Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu

3.1. Proti všem

Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu stála na počátku ustavení bezpečnostní zóny a sehrála klíčovou roli v jejím řízení. Komise, složená z hrstky Evropanů a Američanů, se po pádu Nanking stala ve své podstatě městskou radou a Rabe starostou, na starost tak měla veškeré bezpečnostní složky, ubytování i stravování přes 200 000 uprchlíků, z velké části tvořenými místními, kteří se ze svých domovů z okrajů města a předměstí přestěhovali do centra Nankingu, kde se zóna nacházela. Dále vyjednávala s vládami obou stran konfliktu i neutrálních mocností, sepisovala stížnosti, petice a zprávy o zločinech japonské armády (k 5. únoru počet nahlášených zločinů dosáhl podle editora deníků 450 případů), které pak posílala na japonskou ambasádu.. Některé její činy, jako vpouštění dezertérů do zóny ale můžeme považovat za kontroverzní. Proto je třeba důkladně analyzovat její činnost a zhodnotit, jaký byl její celkový vliv na události NM

Komise byla založena 19. listopadu jako International Committee for Establishing a Neutral Zone for Noncombatants in Nanking, původně se většinou sestávala z amerických doktorů z nemocnice již zmíněné Gulou Hospital, její ustavující členové ještě neměli konkrétní představu, jak by mohla zóna vypadat. Rabe sám členství v ní později téhož dne přijal. O tři dny později byl Rabe zvolen (přes své protesty) na pozici jejího předsedy (Rabe 2000: 21-24). Komise měla již 16 členů – čtyři Němce, sedm Američanů, čtyři Brity a jednoho Dána (Rabe 2000: 43). Ještě ten den pak také Komise, se souhlasem velvyslanectví USA, Velké Británie a Německa, odeslala telegram Japonskému velvyslanectví v Šanghaji, ve kterém Komise navrhovala Japonsku a Číně vytvořit bezpečnostní zónu, kam by měl vojenský personál obou stran zakázáno vstoupit, jediné zde přítomné ozbrojené složky by tak byly sbory civilní policie s pistolemi (Rabe 2000: 25-28).

27. listopadu poslali znovu telegram (není jasné, zda ten stejný či jiný) na japonskou ambasádu, jelikož se jim nedostalo odpovědi (Rabe 2000: 37). O dva dny později oznámil Čankajšek, že Komisi hodlá věnovat 100 000 USD, ve skutečnosti ale přicházely peníze postupně a celkem nakonec obdržela Komise ze slíbené částky jen 80 000 (Rabe 2000: 40, 43, 53, 192). Rabe pak ve svém záznamu z 30. listopadu zmiňuje, že před obléháním zbyli ve městě z původního členstva Komise pouze tři Němci, šest Američanů a jeden Brit (Rabe 2000: 43).

Dalším důležitým datem je 1. prosinec, kdy bylo odhlasováno zřízení zóny, i bez dobrozdání Japonska, před vyhlášením však chtěla Komise ještě zjistit současný stav nálady a počty čínského obyvatelstva prostřednictvím čínských médií (bohužel nejsou dostupné výsledky jakéhokoliv tohoto

průzkumu). Ve stejný den také bylo ustaveno sídlo Komise na Ninhai³⁶ Lu 宁海路 číslo 5, což byl původně dům ministra zahraničí Čankajškovy vlády Zhang Quna 张群 (1889-1990), který ho věnoval Rabemu, a ten následně Komisi (Rabe 2000: 45).

Den nato, tedy 2. prosince, obdržela Komise telegram od otce Jacquinota,³⁷ ve kterém stálo, že Japonci nepovolí vytvoření zóny, jelikož nechtějí nést zodpovědnost za špatné chování čínských vojáků, s tím, že „...[S]e vynasnaží respektovat zónu, dokud to bude v souladu s vojenskými potřebami“ (Rabe 2000: 46). O tři dny později dostala Komise oficiální vyjádření japonské vlády s téměř totožným obsahem (Rabe 2000: 50). V záznamu z téhož dne pak ještě Rabe píše o problémech s nedostatkem aut k přepravování rýže a mouky. Tyto potraviny měla Komise uloženy mimo zónu a čínská armáda začala část potravin zabavovat (Rabe 2000: 46). K dalšímu konfliktu s čínskou armádou došlo hned následujícího dne, když začali Číňané kopat v zóně zákopy, a to i přes příslib generála Tanga, že veškerý vojenský materiál a personál bude držen mimo ni. Komise si tedy Tangovi stěžovala, ale Rabe jen zapisuje: „Dostal jsem sice písemný příslib toho, že budou má práni respektována, ale zároveň jsem byl informován, že jejich plnění může nějaký čas trvat“ (Rabe 2000: 48). Namísto vyklizení zóny tak vojáci zákopy rozšířili a dokonce do ní natáhli telefonní dráty (Rabe 2000: 49). Generál Tang 5. prosince po opakovaných stížnostech Komise prohlašuje, že armáda nemůže zónu vyklidit dříve než za dva týdny, čímž je ale porušen příslib, že v zóně nebudou žádní vojáci, který Komise Japoncům dala (Rabe 2000: 50). Poté, co 7. prosince prchá Ma Chaojun (Askew 2007: 228), starosta Nankingu, se Rabe stává jeho neformálním nástupcem (Rabe 2000: 53). Ve dnech 7. a 8. prosince probíhalo velké vypalování částí města vně hradeb organizované čínskou armádou, a tak do zóny proudí tisíce uprchlíků ze všech stran. Vojáci pak 8. prosince odstranili celou sekci vlajek vyznačujících hranice zóny, s tím, že má být zmenšena (Rabe 2000: 53-54).

Následně 9. prosince souhlasí Tang s opuštěním plánu na obranu města uvnitř hradeb, pokud Komise zajistí souhlas od Čankajška. Rabe pak spolu se dvěma Američany a dvěma Číňany (neuvádí jména) poslal Čankajškovi telegram (Rabe 2000: 56). Téhož dne došlo ze zpětného pohledu ke kontroverzním událostem – Komise přijímá dezertéry, kteří odevzdávají uniformy a zbraně (Rabe 2000: 57), i lehce raněné vojáky z vojenských nemocnic, což ale později vede Japonce k ospravedlňování svých čistek uvnitř zóny, aby vymýtili tzv. „plain-cloth soldiers“ (čín. *bianyi bing* 便衣兵), tedy vojáky bojující partyzánským způsobem boje, především po splnutí s

36 Rabe chybně píše Ninhai místo Ninghai.

37 Otec Robert Jacquinet de Besange (1878-1946) byl francouzský jezuita, který ustavil neutrální zónu pro 450 000 lidí v Šanghaji, Komise se jím inspirovala (Ristaino 2008: 1; Chang 1997: 106).

davem, což byla oblíbená taktika boje v Šanghaji i na severu Číny³⁸ (Rabe 2000: 57).

10. prosince poslal americký velvyslanec z Hankou Komisi telegram, ve kterém uvedl, že byl čínskou vládou informován o údajné dezinterpretaci slov Tanga, který rozhodně nemohl souhlasit se stažením vojsk z hlavního města, a Čankajšek oznámil, že není v pozici, aby takový návrh přijal (Rabe 2000: 59). Téhož dne generálovi pobočníci souhlasili s uznáním sporných hranic zóny i s tím, že vojáci přestanou narušovat stavbu „vývařoven“³⁹ na Wutaishanu 五台山 (kopec v centru města), kde vojáci rozmístili protiletectké baterie (Rabe 2000: 58, 59).

11. prosince se dostala nankingská policie oficiálně pod správu Komise (Rabe 2000: 61). Pobočníci generála Tanga se 12. prosince vrátili a požádali Komisi o zprostředkování třídenního příměří, během kterého by obránci město opustili a předali Japoncům. Komise tedy požádala generála o sepsání této jeho žádosti, ale téhož dne večer se pobočníci znovu vrátili s tím, že je již pozdě, že „...[J]aponci jsou již před branami“, a požádali Rabeho o poskytnutí azylu (Rabe 2000: 62-64). V den pádu Nankingu, 13. prosince, založili členové Komise pobočku Mezinárodního červeného kříže, jejímž předsedou se stal reverend John Magee⁴⁰ (1884-1953). Po vyvěšení vlajek Červeného kříže nad nemocnicemi v budovách ministerstva zahraničí, ministerstva války a ministerstva železnic se vrátil jejich zběhnuvší personál. Téhož dne ještě členové Komise odzbrojili dalších 1000 čínských vojáků a umístili je ve vládních budovách, 400-500 z nich bylo následně odvedeno a postříleno. Japonci po tomto incidentu zakázali vstup čínským zdravotníkům i cizincům do budovy ministerstva zahraničí, kde byli ranění vojáci (Rabe 2000: 65-68).

14. prosince předala Komise dopis, původně určený velícímu důstojníkovi japonské armády okupující Nanking, Fukudovi (výše zmíněný atašé japonské ambasády), ve kterém požádali o instrukce, jak naložit s čínskými dezertéry, a vyjádřili v něm naději, že s nimi budou Japonci nakládat jako s válečnými zajatci. Fukuda dopis pouze převzal a místo odpovědi požádal Komisi (a hlavně tedy Siemens) o uvedení elektřiny, vodovodu a telefonu zpět do provozu (Rabe 2000: 69-70). Druhý den dostala Komise odpověď od velícího důstojníka (nezmiňuje jméno), ve kterém stojí, že japonská armáda musí prohledat město a najít skrývající se čínské vojáky, aby se mohli uprchlíci co nejdříve navrátit do svých domovů (Rabe 2000: 70). Téhož dne Japonci odvádějí 1300 uprchlíků v poutech, aby je následně popravili, Rabe a Smythe (Američan, tajemník Komise) jedou za Fukudou, který slibuje, že se popravu pokusí zastavit (Rabe 2000: 71). Zda se Fukuda skutečně o něco pokusil, ale bohužel není možné z pramene vyčíst, zda se mu to podařilo.

16. prosince napsala Komise dopis Fukudovi, ve kterém si stěžují, že se kuliové (čín. *kuli* 苦

38 Více viz Wakabayashi 2001: 530-534.

39 „soup kitchen“

40 Americký kněz, který posléze natočil film o hrůzách Nankingu. Rabe jednu kopii tohoto filmu propašoval do Německa.

力, nosiči a pracanti v tradiční čínské společnosti, i čínská armáda jich velmi mnoho zaměstnávala) bojí jít pro rýži a uhlí pro vývařovny a že se vojáci opakovaně snaží okrást členy Komise o jejich auta (Rabe 2000: 74). Dne 20. prosince, poté, co japonští vojáci stříleli po amerických lékařích v Gulou Hospital a velké množství domů je podpalováno japonskou armádou, vyrazili členové Komise a další v Nankingu přítomní cizinci (v seznamu cizinců se píše o pěti Němcích, jednom Rakušanovi, čtrnácti Američanech a dvou Bílých Rusech⁴¹, viz Rabe 2000: 272) na japonskou ambasádu, kde předložili dopis, ve kterém požadovali zastavení narušování veřejného pořádku a vypalování města japonskou armádou a „provedení jakýchkoliv kroků nutných k znovunastolení pořádku, aby mohly být doplněny zásoby uhlí a jídla“. Místo skutečné konstruktivní odpovědi si velitel Macui se všemi potřásl rukou a Tanaka (z japonské ambasády) s úsměvem odmítl tvrzení, že by město bylo vypalováno, ale slíbil, že s japonským velením narušování pořádku a ono „domnělé“ vypalování probere, poslední bod odmítl s tím, že Japonci sami mají málo zásob (Rabe 2000: 85).

6. ledna japonská armáda povolila Komisi nakupovat od ní rýži a mouku za vysoké ceny. Sami Japonci prohlásili, že jsou to potraviny, které zde zabavili (s velkou pravděpodobností by to mohly být i potraviny ze skladů Komise, které byly mimo zónu, kam její členy nechtěla pustit ani čínská ani japonská armáda; Rabe 2000: 113). Japonské vojenské velení ten den také rozhodlo, že má být Komise (kterou nikdy oficiálně neuznali, tento čin by se za oficiální uznání ale považovat dal) rozpuštěna a vše od ní má převzít 1. ledna 1938 vyhlášená Komise autonomní vlády (dále jen KAV), jejímž předsedou se stal prezident Červené svastiky Tao Xisan (nebo Dao, nelze říct vzhledem k nestandardnímu přepisu čínštiny do latinky; Rabe 2000: 146). Rabe a ostatní členové Komise neprotestovali ani tak proti nahrazení novou čínskou „administrativou“, ale hlavně proti vydání svých financí a zásob KAV (Rabe, 113).

10. ledna Japonci odmítli Komisi prodat rýži a mouku, ačkoliv to 6. ledna (viz výše) slíbili. Nově tyto potraviny svolili prodávat jen KAV, zároveň zakázali Komisi prodávat zbytky potravin čínské populaci, jelikož tuto odpovědnost měla převzít KAV, Komise se v tomto podřídila (Rabe 2000: 119). O den později Japonci v kontrastu se svým prohlášením zastavili transport rýže, který sice prováděla Komise, ale „jménem KAV“. Následujícího dne, 12. ledna, dokonce Japonci zakázali prodej rýže v zóně úplně, zakázali také dovoz rýže a uhlí do zóny a na zdech domů v zóně vylepili plakáty vyzývající uprchlíky k návratu do svých domovů (Rabe 2000: 124). Avšak ke dni 17. ledna, i přes tyto výzvy, narostl počet uprchlíků v zóně o 50 000. Ti sem uprchli z vypálených a rozstřílených částí města, k tomuto datu má tedy zóna cca 250 000 obyvatel.

31. ledna sepisala Komise zprávu, ve které stojí, že 30. ledna došlo k prvnímu případu zatčení japonských vojáků vojenskou policií, ve zprávě zachycují několik dalších zločinů, jeden z

41 „White Russians“, tedy Bílí Rusové ve smyslu Rusové v opozici proti komunismu.

nich i případ znásilnění ženy vojenskou policií. Dále ve zprávě stojí, že Japonci chtěli ke 4. únoru zavřít uprchlické tábory (v kontrastu s realitou stavu věcí; Rabe 2000: 164-166). Téhož dne také Rabe píše, že byl voják před jeho domem, který tam ležel od prvních dnů okupace, konečně pohřben. Z toho vyplývá, že konečně byly povoleny pohřby, alespoň v určité míře (Rabe 2000: 170).

11. února reverend John Magee dotočil film⁴² o tragickém osudu Nankingu (zachytil na něm osm zvěrstev spáchaných na čínském obyvatelstvu, pro textový popis filmu viz Rabe, 279-283), který Rosen nechal v Šanghaji vyvolat (jak jsem již psal, Rabe později jednu kopii propašoval do Německa). Dne 14. února nechtěli Japonci pustit do Nankingu náklad sta tun zelených fazolí, které Komise objednala do Gulou Hospital, aby jimi bojovali s beri beri. Údajně kvůli tomu, že Japonci žádné případy beri beri v Nankingu nezaznamenali a Komise málo spolupracovala s KAV (podle Rabeho to ale byla iniciativa vojenského velení, které chtělo, jak 28. prosince prohlásil i Fukuda, městu co nejvíce přitížit; Rabe 2000: 196). Komise 18. února změnila své jméno na Nanking International Relief Committee; Rabe 2000: 200).

V memorandu kancléře Scharffenberga pro ambasádu Německa v Hankou k datu 4. březen se píše, že zóna již byla z poloviny vyklizena, Červená svastika dostala povolení k pohřbení zbývajících mrtvol i v Xiaguanu, celkově vzato hovoří o relativním pořádku, už není slyšet o žádných krveprolitích a hasičské vozy byly vráceny (Japonci je ale hned v prvních dnech po pádu Nankingu zabavili, jak jsem zmínil výše; Rabe, 203-205). Z celkem dvaceti pěti uprchlických táborů organizovaných Komisí bylo šest zavřeno na konci února a začátkem března, dalších třináct následovalo v březnu a dubnu a na konci května už nefungoval ani jeden z nich. V charitativní činnosti ale Komise pokračovala až do konce roku 1939 (Lu 2004: 57). Tento fakt je zásadní pro dataci masakru. Skutečným důkazem, že situace se již uklidnila, je dle mého vyklízení uprchlických táborů. Kasaharův argument, že masakr skončil 28. března 1938 ustavením kolaborantské vlády, se mi nezdá průkazný (2007: 57). Chang neuvádí důvody pro svou verzi o šesti týdnech masakru (1997: 35), stejně tak Eastman neodůvodňuje údaj „sedm týdnů“ (1986: 552). Fujiwara udává 5. ledna, jelikož „císařská armáda cítila, že jistá míra pořádku byla ve městě obnovena“ (2007: 34), aniž by uvedl konkrétní zdroj. Takové tvrzení lze snadno vyvrátit i Rabeho líčením kritické situace během oslav Čínského nového roku z konce ledna. Kloním se tedy k dataci následující: 4. prosince 1937, kdy CČA vstupuje na území NSAO, až začátek března 1938, kdy čínská populace hromadně opouští uprchlické tábory.

42 K vidění například na tomto odkazu <https://www.youtube.com/watch?v=YeIxDezImGM>

3.2. Závěr a shrnutí

Na těchto výtažcích z Rabeho deníků a k němu přiložených dokumentů jsem popsal činnost Komise a její vliv na dění před pádem Nankingu a během jeho okupace. Komise vedená Rabem se snažila zajistit potravu, ubytování a lékařskou pomoc uprchlíkům v zóně, kterých podle Rabeho odhadů a zběžných sčítání bylo v jeden moment až na 250 tisíc. Tato hrstka cizinců se také snažila zabránit výtržnostem a zvěrstvům páchaným japonskými vojáky. Mezi další aktivity patřilo opakované žádání o povolení k pohřbívání mrtvých těl a nahlašování japonských zločinů japonské ambasádě. Jak ale kancléř Scharffenberg ve svém memorandu z 10. února namítá, je možné se ptát, na kolik činnost Komise zachránila čínské obyvatelstvo a na kolik jim ale také přitížila (Rabe 2000: 189).

Je třeba si totiž uvědomit, že ačkoliv Komise jednala z humánních pohnutek a snažila se zachránit lidské životy, vpustila čínské dezertéry do zóny, čímž porušila příslib demilitarizace zóny. Japoncům tím japonské armádě poskytli záminku pro hledání čínských vojáků v zóně, čímž Japonci ospravedlňovali ty největší popravu a zvěrstva. Stížnosti, které předávali japonské ambasádě, byly naprosto ignorovány vojenským velením. Rabeho záznamy a především pak četné konverzace s Fukudou, svědčí o schizmatu mezi japonskými vojenskými a diplomatickými kruhy, kdy ti první výrazně dominovali ty druhé. V konečném důsledku byl vliv Komise na japonskou armádu skutečně minimální, s výjimkou situací, kdy byli japonští vojáci přistiženi při činu. To, že hledali uprchlíci azyl u cizinců, pak mohlo být v japonských očích interpretováno jako projev odporu vůči dobyvatelům. Ovšem s přístupem japonské armády k okupovanému obyvatelstvu by možná skutečně mohlo dojít k ještě většímu krveprolití, pokud by se obyvatelstvu hlavního města nedostalo žádného ochrany od třetí strany. Možné přidávání na intenzitě zločinného jednání CČA samotnou přítomností cizinců-ochránců také vylučuje fakt, že bezpečnostní zóna založená cizincem v Šanghaji byla předlohou a inspirací pro tu nankingskou. S přihlédnutím k okolnostem, především organizovanému charakteru NM, tak docházím ke stejnému závěru jako Askew (2007: 243) nebo Cao 曹必宏 (1997: 281), tedy, že Komise měla vliv na dění v Nankingu převážně, ne-li zcela, pozitivní, jelikož k masakrům civilního obyvatelstva by došlo i bez její přítomnosti, která v teorii mohla Japonce popudit. Rád bych se tedy na tomto místě vymezil proti výroku, že „Imperialisté⁴³ v uprchlické zóně byli všichni bez újmy, bez ohledu na to, kolik uprchlíků muselo obětovat své životy“⁴⁴ (Gao et al. 1979: 54-55). V této kapitole jsem také došel k závěru, že nejvhodnější datace pro NM je 4. prosince 1937-začátek března 1938 a že Komise a bezpečnostní zóna byly ve své podstatě japonskou armádou uznány a do určité míry respektovány.

43 Tedy Evropané.

44 不管难民们的性命怎样一批批的牺牲了，可是难民区里的帝国主义分子却是各个安全的。

4. Příčiny a důvody masakru

4.1. Interpretace Nankingského masakru v Číně a Japonsku

4.1.1. Interpretace masakru v Číně

Produkce čínských badatelů na téma NM, při nejmenším do 80. let, je silnou protiimperialistickou propagandou. První poválečný článek vydal měsíčník *Xinhua yuebao* 新华月报, ve kterém se v roce 1951 snažili autoři především o odhalení „amerických zločinů“ (Yang 2001b: 54). K vydání tohoto článku totiž došlo v kontextu Korejské války (1950-1953), již se Čína na straně Korejské lidově demokratické republiky (KLDŘ) účastnila pod heslem *kang mei yuan chao* 抗美援朝 [Odporujme Americe, braňme KLDŘ], Korejské válce se také v Číně někdy říká *Kang mei yuan chao zhanzheng* 抗美援朝战争 [Válka odporu proti Americe a pomoci KLDŘ]. V roce 1979 byla vydána již výše zmíněná interní publikace *Riben diguozhuyi zai nanjing de datusha*. Podle Yanga byla v 60. letech sestavována jako reakce na Nagasakský vlajkový incident z roku 1958,⁴⁵ ale v roce 1962 (v tomto roce byla publikace dokončena) bylo podepsáno L-T memorandum o ekonomické spolupráci mezi Čínou a Japonskem,⁴⁶ na konci 70. let jejich vztahy ochladly, a tak mohla být kniha vydána alespoň interně (2001b: 55-61). V této historické publikaci se sice již o NM mluví otevřeněji, je zde však stále přítomna silná kritika západních imperialistů, obviňovaných z kolaborace s Japonci, nepřijímání čínských uprchlíků v zóně a ignorace utrpení prostého lidu. Jinak se ale politika ČLR zasadila o absolutní ignoraci této události, jelikož pocit historického ukřivdění na základě etnicity byl vnímán jako projev nacionalismu, který byl společně s vlastenectvím během Maovy vlády (především za Kulturní revoluce) vnímán jako buržoazní ideologie (Wang 2012: 87). Oživení kolektivně potlačené vzpomínky na NM pak přichází až v 80. letech, především po masakru na náměstí Tian'anmen 天安门 v roce 1989, kdy bylo toto téma použito jako nástroj pro dosažení celospolečenské amnézie v otázce potlačení prodemokratických studentských protestů rukou KS Číny (Yoshida 2006: 154). V reakci na japonský spor o učebnice z roku 1982,⁴⁷ byl 15. srpna 1985⁴⁸ v Nankingu otevřen památník obětem masakru. Název budovy

45 V roce 1958 byla v Nagasaki stržena čínská vlajka, nacházející se před výstavou poštovních známek (Yang 2001b: 55).

46 Memorandum Liao-Takasaki, čín. *Liao Chengzhi Gaoqi Dazhizhu guanyu fazhan zhongri liangguo minjian maoyi beiwanglu* 廖承志高琦达之助关于发展中日两国民间贸易备忘录. Liao Chengzhi 廖承志 (1908-1983) a Takasaki Tatsunosuke 高琦達之助 (1885-1964) podepsali memorandum o posílení ekonomické spolupráce, avšak diplomatické styky ještě nebyly obnoveny (Yang 2001b: 56).

47 V roce 1982 se japonské ministerstvo školství pokusilo revidovat středoškolské učebnice dějepisu a odstranit z nich

památníku byl napsán v rukopisu Deng Xiaopinga, NM se tak stal symbolem vlastenectví (Yang 2001b: 69-72). Ke skutečnému rozmachu v debatě dochází až v roce 1991, kdy jako odpověď na krizi legitimacy po Tiananmenu vyhlásila KS Číny zahájení vlastenecké vzdělávací kampaně.

Tato kampaň, namířená především na studenty ve věku 12-18 let, zdůrazňuje ponížení ze strany Japonska a Západu a to, že komunisté změnili osud Číny a vybojovali její nezávislost (Wang 2012: 96-102). Kampaň byla uvedena v praxi sice až v roce 1994 (Wang 2012: 99), ale již v lednu roku 1991 byla ustavena Asociace pro studium Protijaponské války (čín. *Kangri zhanzheng shi xuehui* 抗日战争史学会, Yang 2001b: 78). V nových středoškolských učebnicích dějepisu z roku 1992 došlo k několika zásadním posunům v nahlížení historických událostí. Například čchingský generál Zuo Zongtang 左宗棠 (1812-1885) začal být vyzdvihován jako národní hrdina, který v roce 1878 porazil ruské vetřelce v Xinjiangu 新疆. Avšak před rokem 1992 byl vnímán jako představitel feudální tyranie, jelikož potlačil Tchaj-pchingské povstání (1850-1864; čín. *Taiping Tianguo yundong* 太平天国运动). Stejně tak se změnilo nahlížení role KMT během Patnáctileté války, KS Číny nově přiznává, že i jeho vojska se účastnila bojů proti Japoncům a že k osvobození Číny nepřispěli pouze komunističtí partyzáni. V nových učebnicích také dochází ke změně v nahlížení Číny, specificky z „vítěze občanské a protijaponské války“ na „oběť západních mocností“. Je tak vytvářen nový čínský protijaponský a protizápadní nacionalismus (Wang 2012: 101-102). A tak i v publikacích z posledních let je místy možné nalézt propagandu a zavádějící informace. Jako například u Sun Zhaiweie (Sun 2010: 163), který tvrdí, že: „Základní příčiny Nankingského masakru jsou barbarská a šílená podstata japonského militarismu a hrdinný odpor čínské armády.“⁴⁹ Nebo jeho nahlížení činnosti generála Tanga, kdy Sun uznává, že se během války velmi snažil, ale: „S ohledem na jeho chování během obrany Nankingu není hoděn být považován za vlasteneckého generála“ (2010: 28).⁵⁰ Dále mylně uvádí, že pouze japonští badatelé zpochybňují tvrzení o 300 000 obětí NM. Sám pak analýzou záznamů charitativních organizací o pohřbech dochází k tomu, že z přes 600 000 obyvatel města jich zemřelo více než 300 000 (2010: 75-89). Tyto záznamy ale byly označeny za neprůkazné a vysoký odhad počtu obyvatel je možné vyvrátit odhady počtu Číňanů ve městě uvedenými v Rabeho deníku. Nadále se také drží verze o plánovanosti NM a Incidentu u

některé zmínky o zločinech páchaných Japonskou císařskou armádou během Patnáctileté a Druhé světové války. Pod domácím a mezinárodním tlakem od toho nakonec upustilo. K podobným událostem došlo ještě v letech 1986, 2001 a nejnověji v roce 2005 (Wang 2012: 204).

48 Tedy v den výročí japonské kapitulace a zároveň začátku bombardování Nankingu.

49 发生难进大屠杀的基本原因，是日本军国主义的野蛮性、疯狂性与中国军队的英勇抵抗。

50 就其在南京保卫战中的表现，不愧为一名爱国将领。

mostu Marca Pola. Toto lpění na japonské konspiraci je způsobeno tím, že také cituje práci Bergaminiho (2010: 182-183).

Lze tedy říci, že došlo k určitému pozitivnímu posunu v nahlížení role cizinců a vojáků KMT, kteří nejsou plošně odsuzováni jako kontrarevolucionáři, ale stále se ještě čínští historici nedokázali oprostít od propagandy a nepřesností, kterých jsou jejich práce často plné. Jedním z největších problémů také zatím zůstává lpění na oněch 300 000. Yang se k tomu vyjádřil (2011: 642): „...[S] ohledem na emocionální a politický symbolismus zainvestovaný do čísla 300 000, může jej z trůnu svrhnout pouze ohromné množství zcela nezpochybnitelných důkazů.“ V tomto ohledu je ale poněkud zarážející, že Wikipedii podobná internetová stránka čínská Baidu Baike 百度百科 uvádí pod heslem NM: „...[B]ěhem masakru bylo japonskou armádou zabito mezi 200 000 až přes 300 000 civilistů a válečných zajatců.“⁵¹

4.1.2. Interpretace masakru v Japonsku

V Japonsku byl NM vcelku otevřeně projednávaným tématem. V 50. letech je popisován v populární literatuře, jeden z vojáků dokonce vydává svědectví o popravách desetitisíců zajatců. V roce 1955 se ale dostala k moci politická strana LDP (Liberal Democratic Party), která není až tak liberální a až tak demokratická, jak by mohl její název naznačovat, naopak byla a stále je plná ultrakonzervativců. Postupně ze školních učebnic zmizely zmínky o zverstvech páchaných japonskou armádou, včetně NM (Yang 2001b: 57), do 70. let pak byl NM úplným tabu. To změnilo až novinové články Hondy Katsuičiho, který v nich popisoval masové popravy a další zločiny japonské armády. V témže roce vydal japonský historik Hora Tomio publikaci *Nankin Jiken* [Nankingský incident], ve které s Hondou v zásadě souhlasil. Jako odpověď na tyto dvě práce vyšel v konzervativním měsíčníku *Shokun!* článek „The Illusion of the Nanjing Massacre“ (jap. „'Nanking daigyakusatsu' no maboroshi“, z toho označení pro Japonce, kteří NM popírají, nebo zlehčují, tzv. škola iluze), který autor napsal pod pseudonymem Suzuki Akira, ve kterém popřel Horovy a Hondovy nálezy. Jako reakci na tuto reakci publikoval Hora v roce 1975 *The Great Nanjing Massacre: Repudiation of the 'Illusionization'* (jap. *Nankin daigyakusatsu: „Maboroshi“-ka kosaku hihan*, od této publikace se pak odvozuje označení pro Japonce, kteří NM nejen uznávají, ale často také nadhodnocují, tzv. škola velkého masakru), kde dále rozvedl své myšlenky a zveřejnil více důkazů. Že byla Hondova a Horova iniciativa úspěšná, potvrzuje i fakt, že se v roce 1974

51 ... 在大屠杀中有 20 万以上乃至 30 万以上中国平民和战俘被日军杀害, více viz <http://baike.baidu.com/subview/5778/7214083.htm>.

začaly ve středoškolských učebnicích historie objevovat zmínky o NM a jiných násilnostech japonské armády v Asii (Yang 2001b: 60-61).

Na konci 80. let pak velké množství veteránů publikovalo svoje paměti (k čemuž je vyzvala veteránská organizace za účelem vyvrácení teorie o proběhnutí NM) a pod tíhou těchto svědectví padl jakýkoliv argument pro popírání masakru v akademické debatě (Fujiwara 2007: 52). Od 90. let byla pak drtivá většina „revizionistů“ ve skutečnosti popírači, kteří události popírají z politických důvodů, tedy aby skrze glorifikaci poslední japonské války připravili národ na války budoucí (Ibid.). Yang zastává názor, se kterým souhlasím, tedy, že revizionismus nemusí být nutně špatný, ačkoliv to slovo má nyní, především v angličtině, negativní konotace. Je třeba rozlišovat mezi „popíráním“, tedy snahou fabulovat a ohýbat fakta, často s cílem osobního nebo politického zisku, a „revizionismem“, tedy snahou kontrovat ustaveným názorům a „pravdám“ konstruktivní kritikou (více viz Yang 2011).

Nicméně, že s událostmi expanze japonského císařství není japonská společnost (nebo alespoň její konzervativní elity) zcela smířená, dokazuje i fakt, že v roce 1988 byla z japonské verze filmu *Poslední císař* z roku 1987 vymazána scéna zobrazující japonskou brutalitu, dále již zmíněné spory o učebnice a také výroky některých současných japonských politiků (například současného premiéra Abeho), které popírají NM nebo zlehčují jeho závažnost (Yang 2001b: 69). Na druhou stranu Penney argumentuje, že v manze, která je v Japonsku od 70. let běžným prostředkem pro studium, jsou zločiny japonské armády jako NM velmi detailně popisovány. Podle něj také v 70. letech převažuje v japonské společnosti názor, že Japonci hráli ve válce roli viníka, ne oběti (tento názor převažoval do 60. let vzhledem ke svrnutí atomových pum na Hirošimu a Nagasaki v roce 1945), drtivá většina japonské populace tak popíračům nevěří. Dále uvádí, že kontroverzní učebnice historie *Atarashii rekishi kyokasho* z roku 2001 dosahovala k roku 2008 pouze 0,039% celkového trhu s učebnicemi dějepisu (2008: 28-41).

Zajímavostí je, že v roce 2005 byla publikována učebnice dějepisu *The Modern and Contemporary History of Three East Asian Countries*. Tato kniha byla sepsána padesáti historiky, učiteli a členy občanských sdružení z Japonska, Číny a Koreje. Ačkoliv se úspěšně prodávala, byla také kritizována za příliš mnoho kompromisů ve sporných bodech, jako například v otázce Korejské války, kde učebnice neuvádí jako iniciátor Severní Koreu (Wang 2012: 210).

4.2. Hledání příčin

Ačkoliv někteří mohou namítnout, že hledat příčiny a viníky událostí starých desítky let je zbytečné a téměř nemožné, já tento názor nesdílím. Především díky tomu, že existuje dostatečné

množství materiálu, ze kterého je možné důvody vydedukovat. V předchozích kapitolách jsem již vyloučil možnost role přítomnosti neutrálních cizinců bránících čínskou populaci v bezpečnostní zóně na intenzitu a rozsah NM, proto se zaměřím jen na další možné příčiny. Nejdetailněji se událostmi předcházejícími NM zabýval Fujiwara, který udává následující čtyři důvody (ačkoliv sám píše o třech, z textu mi logicky vyplývá dělení na čtyři; 2007: 36):

1. 5. srpna vydala armádní velení prohlášení o nevhodnosti dodržování mezinárodního práva týkajícího se zacházení se zajatci, což bylo pravděpodobně zapříčiněno opovrhováním Čínou celkově.
2. Absence zásobování a časté násilnosti vůči civilistům v jejím důsledku.
3. Špatné vztahy s diplomaty v důsledku absence v diplomacii školeného personálu armády, tím pádem se diplomaté snažící se o zastavení brutalit vystavovali nebezpečí.
4. CČA obecně nepovažovala udržování vojenské disciplíny a morálky za důležité, i proto neměla potřebu zvyšovat počty příslušníků vojenské policie, které dosahovaly pouze necelé stovky, tato hrstka pak měla dohlížet na až 200 000 vojáků.

Čínské nepříliš konstruktivní, zato ale velmi zjednodušující příčiny jsem již uváděl. Chang a Skřivan na základě Bergaminiho studie uvádí jako důvod přítomnost sadisty Nakadžimy a přehnaně iniciativního Asaky, který stál v čele jednotek ŠEA. Asaka k masakru přispěl, ale trochu jinak, než jak to vidí výše zmínění, podle Fujiwary jeho přítomnost ve městě nutila velitele (včetně Macuiho) zasadit se o co nejdůkladnější čistky mezi čínskou populací, aby se Asaka náhodou nestal terčem útoku ze strany čínského odboje. Pakliže by došlo ke zranění, nebo dokonce ke smrti císařského prince, jistě by se takové pochybení v lepším případě projevilo ukončením vojenské kariéry přítomných velitelů (Fujiwara 2007: 44).

Podle Yamamota bylo hlavní příčinou obléhání, které v historii vždy vedlo k masakrům populace, uvádí příklady z Americké občanské války, Port Arthur 1894, Paříž 1870-1871 a německé „Znásilnění Belgie“ během První světové války jako událost podobnou Nankingu v tom, že také byla reakcí na guerrillovou taktiku. Na čínské straně tak vidí vinu ve spálené zemi a akcích již zmíněných „vojáků v civilu“ (便衣兵). Na straně Japonska to byli japonští velitelé, kteří neposlouchali příkazy vlastní vlády i generality, přezírali důležitost logistiky a zásobování (což považuje za hlavní důvod pro samotné plenění). Dále mluví o nenávisti k Číňanům a opovrhování jimi, touze pomstít se za krvavou bitvu o Šanghaj a také o špatně vycvičených nedisciplinovaných zálohách, které byly poslány jako náhrada za ztráty v Šanghaji (Wakabayashi 2001: 532).

Hotta uvádí jako příčinu především opovrhování japonských důstojníků Číňany. Zmiňuje rozhovor Macomota Šigeharu s důstojníkem Kwantungské armády Tanakou Rjukičim z roku

1936, který potvrzuje existující tendence v japonských ozbrojených silách považovat okupovanou populaci za něco méněcenného, a to i přesto, že „...[T]o byli ti asijsí bratři a sestry, které údajně chtěli osvobodit“ (Hotta 2007: 151). V tomto rozhovoru Tanaka uvádí: „Abych byl zcela upřímný, způsob, jakým se já a vy [Macomoto] díváme na Čiňany, je zásadně odlišný. Vy o nich zjevně uvažujete jako o lidech, já je vidím jako prasata“ (Hotta 2007: 152).

Důvody a příčiny uváděné výše uvedenými jsou zcela validní, přesto mám ale pocit, že je třeba hledat příčiny v tom, proč vůbec k tažení na Nanking došlo, a kdo je za něj odpovědný. Nedostatek potravin a špatná morálka jsou totiž jen důsledkem rychlých pochodů a absence zásobování. Obléhání jako takové trvalo pouze několik málo dní (celkem asi šest), a obránci při něm nejspíše utrpěli větší ztráty vzhledem k obrovské palebné převaze dobytých. Touha pomstít se za Šanghaj je pravděpodobná, ačkoliv již od krvavých událostí uběhl měsíc a japonští vojáci zajisté měli mnoho možností „pomstít“ se na čínských vojácích i civilistech po cestě. Nebudu dále rozebírat jednotlivé spekulace a přejdu rovnou k důvodům, které sám považuji za nejdůležitější.

4.3. Hledání kořenů příčin

Yamamotoův argument, že byl masakr způsoben guerrillovou válkou, je možné kontrovat Fujiwarovým názorem, že: „...[Č]ínští vojáci, kteří uprchli do bezpečnostní zóny, neměli dostatečnou vůli bojovat, které by bylo třeba, aby se mohli skutečně stát guerrillou“ (Fujiwara 2007: 46). Špatné vztahy s diplomaty a nemožnost diplomacie a civilního úřednictva zasahovat do událostí, jak o tom píše Fujiwara, je už velmi blízko tomu, kde si myslím, že je hlavní příčina. Podle mého je na vině celkový proces fašizace a militarizace, ke kterému došlo pod záštitou různých ideologií. Právě to pak umožnilo Kwantungské armádě, jakožto jedné složce celé Japonské císařské armády přes odpor vlády a části generality obsadit Mandžusko. Ustavil se tak velmi nebezpečný sub-imperialistický precedens. Armáda, i díky této nakonec vládou posvěcené akci, nejenže dobyla velkého vítězství pro císaře, ale zároveň získala dojem, že toto chování je v pořádku. Fašizace společnosti zabránila i aktivní kritice režimu, cenzura médií byla jen jedna z dalších osobních svobod obětovaných pro blaho státu/vládců. To je teoretický základ, který umožnil individuálním velitelům zahájit válku, která nikdy nebyla v plánu.

Individuální velitelé, kteří se zasadili o útok na Nanking, jehož pád byl v jejich očích jedinou cestou k rychlému ukončení konfliktu a pokoření nepřítele, byli vrchní velitelé různých složek CČA. Tedy generál Macui, generál-plukovník Janagawa, princ a generál nejvyššího stupně v jedné osobě Asaka a případně i velitel 16. divize, jejíž nedostatek disciplíny byl „do nebe volající“, generál-poručík Nakadžima (Kasahara 2007: 65). Sice odmítli návrh 10. armády na

vybombardování Nankingu plynovými granáty (Yang 2001a: 88), ale opakovaně hnali své muže blíže k Nankingu, ignorovali demarkační linie vytyčené vlastním generálním štábem, vydávali rozkazy k „nebrání zajatců“ a předháněli se v tom, kdo první vkročí do hlavního města nepřítele (Fujiwara 2007: 42). Fujiwara navíc cituje deník vojína Mizutaniho, který zmiňuje rozkazy generála Macuiho na likvidaci všech „protijaponských elementů“ a tzv. „poražených opozdílů“ (Fujiwara 2007: 45). I za předpokladu, že nevydávali rozkazy k organizovaným popravám osobně (ačkoliv Fujiwara pro to uvádí důkazy, stejně jako Yang; Yang 2001a: 88-93), tak o činech svých podřízených zaručeně věděli. Nicméně vina leží i na bedrech japonského generálního štábu a civilní vlády, obě tyto instituce byly zaručeně informovány o jednání svých velitelů v poli, kteří již od vítězství v bitvě o Šanghaj projevovali nekázeň a tu tolerovali i u svých podřízených. Tato nečinnost japonských nejvyšších kruhů pak umožnila a nepřímo podpořila zločinné jednání CČA. Za nejzásadnější příčiny masakru proto považují následující:

1. Fašizace a militarizace japonské společnosti, především vojenských a politických elit.
2. Nedostatečná kontrola ústředních japonských vojenských a vládních institucí nad armádami v poli.
3. Touha po slávě, snaha zachovat si tvář a nezklamat císaře u jednotlivých velitelů CČA.

5. Závěr

Na základě této kritické analýzy pramenů a sekundární literatury v angličtině, češtině a čínštině docházím k několika závěrům. Za prvé, po důkladném popsání událostí v Nankingu před a po dobytí města je zcela jasné, že se masakr civilní populace a vojáků, kteří se formálně nemohli vzdát, ale zbraně složili, skutečně odehrál. NM byl organizovaný, avšak plánovanost zůstává otázkou. Jako časové vymezení NM období navrhuji 4. prosinec 1937 a začátek března 1938. Také jsem se pokusil vytvořit jakýsi narativ událostí před pádem Nankingu a během prvních měsíců jeho okupace, čtenář ať sám posoudí, jak úspěšně. Po zkoumání činnosti Mezinárodní komise pro Nankingskou bezpečnostní zónu jsem došel k závěru, že její vliv byl, s přihlédnutím k okolnostem a příčinám japonských násilností, pozitivní a že byla japonskou armádou částečně uznána a respektována. Možné přidávání na intenzitě zločinného jednání Centrální čínské armády samotnou přítomností cizinců-ochránců, jsem vyloučil. Stejně tak podíl čínské armády na rabování, vypalování a znásilňování byl zcela minimální. Ovšem přibližně 100 000 čínských vojáků bránících Nanking padnout nemuselo, tyto životy pak jdou na vrub Čankajškovi a generálu Tangovi, jelikož se rozhodli i přes rady německých poradců bránit neubránitelné město, aby si zachovali tvář, případně posílili svou pozici ve vyjednávání s Japonskem. Také jsem určil tři zásadní příčiny vedoucí k událostem NM, jmenovitě:

1. Fašizace a militarizace japonské společnosti, především vojenských a politických elit.
2. Nedostatečná kontrola ústředních japonských vojenských a vládních institucí nad armádami v poli.
3. Touha po slávě, snaha zachovat si tvář a nezklamat císaře u jednotlivých velitelů CČA..

Tato práce je též přínosná v lokalizaci některých míst, které jsou v Rabeho deníku zapsány nestandardní romanizací čínštiny, toho jsem dosáhl návštěvou v denících zmiňovaných míst a dešifrací určitých pravidel toho přepisu čínštiny. Dále jsem uvedl a rozebral některé příklady čínských interpretací událostí v originále, včetně ukázek z těžko dostupné publikace *Riben diguozhuyi zai Nanjing de datusha*. Závěrem doufám, že bude osvětlování událostí Patnáctileté války pokračovat a že bude dosaženo, zatím neexistujícího konsenzu mezi vzpomínkami Číny a Japonska na Patnáctiletou válku, jelikož jak uvádí Yang (2001b: 77): „Na fundamentální úrovni můžeme debatu o Nankingském masakru nahlížet jako spor mezi vzpomínkami obětí a pachatele.“

6. Seznam literatury

6.1. Prameny

Rabe, John (2000). *Good Man of Nanking: The Diaries of John Rabe*. Překl. John E. Woods. New York: Alfred A. Knopf.

Lu, Suping (2004). *They Were in Nanjing: The Nanjing Massacre Witnessed by American and British Nationals*. Hong Kong: Hong Kong University Press.

6.2. Sekundární literatura

Askew, David (2003). „Defending Nanking: An Examination of the Capital Garrison Forces“ In *Sino-Japanese Studies*, vol. 15, duben.

Askew, David (2007). „Part of the Numbers Issue: Demography and Civilian Victims“. In Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Askew, David (2007). „Westerners in Occupied Nanking: December 1937 to February 1938“. In Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*. New York, Oxford: Berghahn Books.

Balík, Stanislav a Kubát, Michal (2004). *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán.

Beasley, W.G. (1987). *Japanese Imperialism 1894-1945*. Oxford :Clarendon Press ; New York: Oxford University Press.

Chang, Iris (1997). *The Rape of Nanjing: The Forgotten Holocaust of the World War II*. New York: Basic Books.

Eastman, Lloyd E. (1986). „Nationalist China during the Sino-Japanese War 1937-1945“. In *The Cambridge History of China Volume 13: Republican China 1912-1949, Part 2*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 548-608.

Eto, Shinkichi (1986). „China's international relations 1911-1931“. In John King Fairbank a Albert Feuerwerker (ed.), *The Cambridge History of China Volume 13: Republican China 1912-1949, Part 2*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 74-111.

Fairbank, John King (2004). *Dějiny Číny*. Překl. Martin Hála, Jana Hollanová, Olga Lomová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

- Fujiwara, Akira (2007). „The Nanking Atrocity: An Interpretative Overview“. In Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*. New York, Oxford: Berghahn Books, 29-56.
- Gao, Xiaoxing 高晓星 (1998). „Rijun hangkong dui xiji nanjing de baoxing“ [Zvěrstvo spáchané japonským námořním letectvem přepadem Nankingu]. In Chen Anji 陈安吉 (ed.), *Qinhua rijun nanjing datusha shi guoji xueshu yantao hui lunwen ji 侵华日军南京大屠杀史国际学术研讨会论文集* [Sbírka esejů Mezinárodní vědecké konference o historii Nankingského masakru spáchaného japonskou invazní armádou v Číně]. Hefei: Anhui daxue chuban she, 52-64.
- Gao, Xingzu 高兴组, Wu, Shimin 吴世民, Hu, Yungong 胡允恭 a Cha, Ruizhen 差瑞珍 (1979). *Riben diguozhuyi zai nanjing de datusha 日本帝国主义在南京的大屠杀* [Japonský imperialismus a Nankingský masakr]. Nanking: Guoying shazhou yinshua chang.
- Cai Jinsong 蔡锦松 (1998). „1937 nian rijun zai nanjing you jihua you zuzhi de datusha“ [Masakr, který provedla v Nankingu roku 1937 japonská armáda, byl plánovaný a organizovaný]. In Chen Anji 陈安吉 (ed.), *Qinhua rijun nanjing datusha shi guoji xueshu yantao hui lunwen ji 侵华日军南京大屠杀史国际学术研讨会论文集* [Sbírka esejů Mezinárodní vědecké konference o historii Nankingského masakru spáchaného japonskou invazní armádou v Číně]. Hefei: Anhui daxue chuban she, 122-134.
- Cao Bihong 曹必宏 (1998). „Waiguo renshi dui nanjing nanmin de baohu yu jiuji 外国人士对南京难民的保护与救济 [Pomoc a ochrana poskytnutá cizinci nankingským obětem války]“. In Chen Anji 陈安吉 (ed.), *Qinhua rijun nanjing datusha shi guoji xueshu yantao hui lunwen ji 侵华日军南京大屠杀史国际学术研讨会论文集* [Sbírka esejů Mezinárodní vědecké konference o historii Nankingského masakru spáchaného japonskou invazní armádou v Číně]. Hefei: Anhui daxue chuban she, 271-282.
- Henriot, Christian a Yeh, Wen-hsin ed. (2004). *In the Shadow of the Rising Sun: Shanghai Under Japanese Occupation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hotta, Eri (2007). *Pan-Asianism and Japan's War 1931-1945*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hsu, Immanuel C.Y. (1980). „Late Ch'ing foreign relations 1866-1905“. In John King Fairbank a Kwang-ching Liu (ed.), *The Cambridge History of China Volume 11: Late Ch'ing, 1800-1911, Part 2*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 70-141.
- Iriye, Akira (1986). „Japanese aggression and China's international position“. In *The Cambridge History of China Volume 13: Republican China 1912-1949, Part 2*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 492-546.

- Kasahara, Tokushi (2007). „Massacres outside Nanking City“. In Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Kenji, Ono (2007). „Massacres near Mufushan“. In Bob Tadashi Wakabayashi (ed.), *The Nanking Atrocity 1937-38: Complicating the Picture*. New York, Oxford: Berghahn Books, 70-85.
- Kirby, William C. (1984). *Germany and Republican China*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Ma, Zhente 马振特 , Qi, Rugao 戚如高 (2012). *Jiang Jieshi yu Xitele: Minguo shi qi Zhong De guan xi yan jiu* 蒋介石与希特勒：民国时期中德关系研究 [Čankajšek a Hitler: Zkoumání čínsko-německých vztahů v období republikánské Číny]. Beijing : Jiu zhou chu ban she.
- Pečenka, M., Luňák, P. a kol. (1999). *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Nakladatelství Libri.
- Penney, Matthew (2008). „Far from Oblivion: The Nanking Massacre in Japanese Historical Writing for Children and Young Adults“. In *Holocaust and Genocide Studies* 22,1. Oxford University Press, 25-48.
- Reischauer, Edwin O., Craig, Albert M. (2000). *Dějiny Japonska*. Překl. David Labus a Jan Sýkora. Praha: Nakladatelství lidové noviny.
- Ristaino, Marcia R. (2008). *The Jacquinet Safe Zone: wartime refugees in Shanghai*. Redwood: Stanford University Press.
- Schwartz, Benjamin I. (1983). „May fourth and after“. In John King Fairbank (ed.), *The Cambridge History of China volume 12: Republican China 1912-1949, Part I*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 406-451.
- Skřivan, Aleš (1984). *Cestou samurajů*. Praha: Mladá fronta.
- Sun, Zhaiwei 孙宅巍 (2010). *Minguo shi lun cong* 民国史论丛 [Kolekce esejů o historii republikánské Číny]. Nanjing: Feng huang chu ban she.
- Yang, Daqing (1999). „Convergence or Divergence? Recent Historical Writings on the Rape of Nanjing“. In *The American Historical Review*, 104, 3. The University of Chicago Press, 842-865.
- Yang, Daqing (2001a). „Atrocities in Nanjing: Searching for Explanation“. In Diana Lary, Stephen MacKinnon (ed.), *Scars of War: The Impact of Warfare on Modern China*. Vancouver: UBC Press, 76-96.
- Yang, Daqing (2001b). „The Malleable and the Contested: The Nanjing Massacre in Postwar China and Japan“. In *Perilous Memories: The Asia-Pacific Wars*. Londýn a Durhnam: Duke University Press, 50-85.
- Yang, Daqing (2011). „Revisionism and the Nanjing Atrocity“. In *Critical Asian Studies* 43,4. Taylor & Francis Group, LLC, 625-648.
- Yoshida, Takashi (2006). *The Making of the "Rape of Nanking": History and Memory in Japan*,

China, and the United States. New York: Oxford University Press.

Wakabayashi, Bob Tadashi (2001). „The Nanking Massacre: Now You See It, . . .What Really Happened in Nanking: The Refutation of a Common Myth by Tanaka Masaaki; The Alleged "Nanking Massacre": Japan's Rebuttal to China's Forged Claims/ Saishin "Nankin daigyakusatsu": Sekai ni uttaeru Nihon no enzai by Takemoto Tadao; Ōhara Yasuo; Nanking: Anatomy of an Atrocity by Masahiro Yamamoto“. In *Monumenta Nipponica*, 56,4. Tokio: Sophia University, 521-544.